

SADRŽAJ

UVOD	2
1. Međunarodni standardi	3
2. Pravni okvir za određivanje pritvora u Crnoj Gori	5
3. Podaci o istraživanju	9
4. Učestalost određivanja pritvora	10
5. Primjena zakonskih osnova za određivanje mjere pritvora	13
5.1. Opasnost od bjekstva	13
5.2. Opasnost od opstrukcije dokaza (koluzionarna opasnost)	18
5.3. Sprječavanje izvršenja (ponavljanja, dovršavanja) krivičnog djela	19
5.4. Posebno teške okolnosti slučaja i potreba da se sačuva javni red i mir	22
5.5. Određivanje pritvora primjenom više zakonskih osnova	25
6. Trajanje pritvora	28
7. Jemstvo	30
8. Mjere nadzora	32
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	35

UVOD

Akcija za ljudska prava je tokom 2013. godine pokrenula projekat „Unaprjeđenje određivanja pritvora u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava“, u cilju dalje promocije primjene međunarodnog standarda zaštite prava na slobodu ličnosti u Crnoj Gori. Od avgusta 2013. do jula 2014, uz podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori, sprovedeno je istraživanje prakse pravosudnih organa u cilju utvrđivanja učestalosti određivanja pritvora i poštovanja međunarodnih standarda prilikom ograničenja i lišenja fizičke slobode u krivičnom postupku.

Istraživanje je sprovedeno na osnovu Memoranduma o saradnji između Vrhovnog suda Crne Gore i Akcije za ljudska prava.¹ Zahvaljujemo na otvorenosti za saradnju predsjednika svih sudova, sudija i sudskog osoblja, koji su obezbijedili sve tražene informacije i omogućili nesmetan rad timu istraživača u ovom projektu.

Izveštaj o rezultatima istraživanja sadrži nalaze o učestalosti određivanja pritvora u praksi sudova u Crnoj Gori, ocjenu obrazloženosti osnova za određivanje pritvora u skladu s međunarodnim standardima i analizu primjene alternativnih mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, konkretno jemstva i mjera nadzora. Istraživanje je sprovedeno u svim osnovnim i višim sudovima u Crnoj Gori, u periodu februar – maj 2014. godine, na uzorku od 297 predmeta, koji su primljeni u periodu 1.07.2012 – 31.12.2013.² Da bi se ocijenio napredak u praksi određivanja pritvora u odnosu na prethodni period, metodološki pristup ovog istraživanja je usklađen s metodom tematskih istraživanja o pritvoru koje je u periodu 2007-2013 sprovela Misija OEBS-a u saradnji sa Centrom za monitoring (CEMI).

U ovom izvještaju se, u okviru osam tematskih cjelina, analiziraju međunarodni standardi i pravni okvir za određivanje pritvora u Crnoj Gori, učestalost određivanja pritvora, primjena zakonskih osnova za određivanje mjere pritvora, trajanje pritvora, primjena mjera nadzora i jemstva. U posljednjem odjeljku su predstavljeni zaključci i preporuke, kroz koje se, poređenjem rezultata sa ranijim istraživanjima, cijeni učinjen napredak i prepoznaju oblasti u kojima još uvijek postoji prostor za unaprjeđenje.

Mr Vlado Dedović je autor izvještaja i rukovodilac istraživačkog tima, a njegove saradnice na ovom poslu bile su Andrea Božić i Gordana Planinić.

U Podgorici, jula 2014. godine

Tea Gorjanc-Prelević,
izvršna direktorica Akcije za ljudska prava

¹ Memorandum je dostupan na linku: <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/1241.pdf>

² Istraživanje je obuhvatilo i određeni broj odluka Apelacionog suda u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora, u koje je tim Akcije za ljudska prava stekao uvid kroz spise predmeta.

1. MEĐUNARODNI STANDARDI

Na osnovu člana 9(1) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima³ svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti, niko ne smije biti proizvoljno uhapšen ili pritvoren, i niko ne smije biti lišen slobode osim iz razloga i shodno postupku koji je propisan zakonom. Pravilo 6 Tokijskih pravila UN-a⁴ o mjerama alternativnim pritvaranju, sadrži izričito pravilo da se pritvor do suđenja koristi kao krajnja mjera u krivičnom postupku, vodeći računa o istrazi navodnog krivičnog prestupa i zaštiti društva i žrtve.

Član 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima⁵ garantuje svakome pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti, uz navođenje šest razloga zbog kojih se lice može lišiti slobode. Naime, Konvencijom nijesu propisani razlozi za određivanje pritvora, već izuzeci od prava na slobodu, taksativno pobrojani u članu 5 Konvencije. Odredba čl. 5 stav 1 Konvencije ukazuje na pretpostavku da svako treba da uživa slobodu i da lice može biti lišeno slobode samo u izuzetnim okolnostima. Stoga je nesporno da je teret dokazivanja opravdanosti i neophodnosti lišenja slobode na onima koji su lišili nekog slobode.⁶ Sud mora početi od osnovne pretpostavke da lice koje je lišeno slobode treba da bude slobodno i da odluči u skladu sa tom pretpostavkom, kao i pretpostavkom nevinosti. Ozbiljnost ograničavanja prava na slobodu zahtijeva da odluke na kojima se zasniva lišavanje slobode budu ozbiljno obrazložene, utemeljene u zakonskim osnovima lišavanja slobode i činjeničnom stanju svakog pojedinačnog predmeta. Nije dovoljno da lišenje slobode lica samo formalno bude u skladu s nacionalnim zakonom, već je potrebno dokazati i da je takva mjera bila stvarno neophodna u datim okolnostima.⁷ To znači da npr. stereotipne fraze koje se ponavljaju u odlukama o pritvoru, a koje ne ukazuju na pažljivo ispitivanje svih okolnosti slučaja, ne zadovoljavaju ovaj standard.

Preporuka R(2006/13) Komiteta ministara Savjeta Evrope⁸, polazi od suštinskog značaja pretpostavke nevinosti i prava na slobodu i preporučuje državama da postave striktna ograničenja za određivanje mjere pritvora, da podstaknu upotrebu alternativnih mjera kad god je to moguće i da obezbijede da pritvor, produženje pritvora, kao i alternativne mjere određuje sud. Preporuka definiše mjeru pritvora kao svaki period pritvaranja osumnjičene osobe koji odredi sud prije izricanja presude, kao i svaki oblik pritvaranja u skladu sa pravilima koja se odnose na međunarodnu pravosudnu saradnju i postupak izručenja. Mjera pritvora je moguća samo ako su ispunjeni sljedeći uslovi: a) ako postoji osnovana sumnja da su on ili ona počinili neko krivično djelo; b) ako postoje značajni razlozi da se vjeruje da će on ili ona, ukoliko bude pušten/a na slobodu, ili (i) pobjeći, ili (ii) počiniti neko teško krivično djelo, ili (iii) će se umiješati u tok sudskog postupka, ili (iv) predstavljati

³ Službeni list SFRJ, br. 7/71

⁴ Standardna minimalna pravila UN-a za mjere alternativne institucionalnom tretmanu, Rezolucija UN 45/110 od 14.12.1990.

⁵ Službeni list SCG (Međunarodni ugovori), br. 9/03

⁶ *Ilijkov protiv Bugarske*, presuda od 26. jula 2001.

⁷ *Vitold Litva protiv Poljske*, presuda od 4. aprila 2000.

⁸ Preporuka br. 13 (Rec(2006)13) Komitet ministara državama članicama o pritvoru, uslovima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe od 27. septembra 2006.

ozbiljnu prijetnju javnom redu; i c) ako nije moguće primijeniti alternativne mjere kako bi se otklonili razlozi navedeni pod b; i d) ako je ovo korak koji se preduzima kao dio krivičnog postupka. Preporuka bliže uređuje i definiše alternativne mjere u odnosu na mjeru pritvora, navodeći da u postupku određivanja mjere pritvora, nadležni organi moraju sa naročitom ozbiljnošću da razmotre okolnosti slučaja i izricanje blažih mjera koje im stoje na raspolaganju.⁹

Prilikom donošenja rješenja o određivanju pritvora, jedan od uslova koji mora postojati prilikom njegovog određivanja jeste *osnovana sumnja* da je lice izvršilo krivično djelo. Evropski sud za ljudska prava smatra da „osnovanost sumnje na kojoj se hapšenje mora temeljiti predstavlja suštinsku zaštitu od proizvoljnog hapšenja i pritvaranja koja je propisana čl. 5, st. 1 (c) Evropske Konvencije.¹⁰ Pojam osnovane sumnje Evropski sud za ljudska prava određuje kao: “postojanje činjenica ili informacija koje bi objektivnom posmatraču bile dovoljne da na osnovu njih vjeruje da je data osoba počinila krivično djelo.”¹¹ Činjenica da je lice u prošlosti činilo ista ili slična krivična djela ne može sama po sebi biti dovoljna da bi se dostigao prag neophodne „osnovane sumnje“ za lišenje slobode.¹² Pored osnovanog povezivanja lica lišenog slobode sa događajem koji predstavlja krivično djelo, neophodno je i da se događaj, radnje ili propuštanje radnji lica koje se lišava slobode zaista može podvesti pod krivično djelo koje je kao takvo propisano zakonom.¹³ Sve činjenice ili informacije u rješenju kojim se određuje pritvor moraju biti obrazložene na način da u potpunosti opravdavaju razloge za postojanje sumnje. Međutim, osnovana sumnja je samo jedan od uslova koji su potrebni za određivanje pritvora. Pored osnovane sumnje, moraju postojati „*opravdani i valjani*” razlozi od javnog interesa koji opravdavaju lišavanje slobode lica čija se nevinost pretpostavlja. Evropski sud za ljudska prava je kroz praksu utvrdio četiri osnova, i to: opasnost od bjekstva;¹⁴ ometanje toka postupka;¹⁵ opasnost da se ponovi izvršenje krivičnog djela;¹⁶ čuvanje javnog reda.¹⁷ Da bi se opravdalo određivanje pritvora, treba pokazati da istu svrhu nije moguće postići primjenom alternativne mjere koja je manje stroga, kao što je npr. oduzimanje putne isprave ili prihvatanje jemstva.¹⁸

⁹ *Iwancuk protiv Poljske*, presuda od 15. novembra 2001.

¹⁰ *Foks, Kembel i Hartli protiv Velike Britanije*, presuda od 26. juna 1990.

¹¹ *Monnell i Morris protiv Velike Britanije*, presuda od 2. marta 1987.

¹² Slučaj lica ranije osuđenih za terorizam koji su samo zbog toga naknadno bili sumnjivi i lišeni slobode *Fox, Campbell i Hartley protiv UK*, 1990.

¹³ *Lukanov protiv Bugarske*, presuda od 20. marta 1997, slučaj u kome je predsjednik Vlade Bugarske pritvoren zbog odobravanja finansijskih sredstava trećim državama, što se nije moglo smatrati nijednim krivičnim djelom po tada važećem krivičnom zakonu.

¹⁴ *Muller protiv Francuske*, presuda od 17. marta 1997; *Letellier protiv Francuske*, presuda od 26. juna 1991; *Yagci i Sargin protiv Turske*, presuda od 6. juna 1995.

¹⁵ *Wemhoff protiv Njemačke*, presuda od 27. juna 1968.

¹⁶ *Toth protiv Austrije*, presuda od 12 decembra 1991.

¹⁷ *Romanov protiv Rusije*, presuda od 20 decembra 2005.

¹⁸ *Jablonski protiv Poljske*, 21. decembar 2000.

2. PRAVNI OKVIR ZA ODREĐIVANJE PRITVORA U CRNOJ GORI

U pravnom sistemu Crne Gore pritvor je izuzetna mjera koja se određuje samo kada je neophodno za nesmetano vođenje krivičnog postupka i to ako se ista svrha ne može ostvariti drugim mjerama. Nadležni državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku dužni su da sa posebnom hitnošću postupaju i odlučuju u predmetima u kojima je određen pritvor. Zakonske norme propisuju osnove i uslove pod kojima se može odrediti pritvor. Rješenje o pritvoru mora biti donijeto u pisanoj formi i adekvatno obrazloženo. Zakonske norme propisuju maksimalno trajanje pritvora u različitim fazama krivičnog postupka, uz mogućnost njegovog produženja u opravdanim slučajevima. Zakonskim normama propisani su posebni uslovi za određivanje pritvora prema maloljetnicima. Propisane su i ostale mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka: poziv, dovođenje, mjere nadzora, jemstvo, s tim što zakon izričito naglašava da se ne primjenjuje teža mjera ukoliko se ista svrha može ostvariti blažom mjerom.

Ključne pravne norme koje se odnose na pritvor sadržane su u *Ustavu Crne Gore*¹⁹ i *Zakoniku o krivičnom postupku*.²⁰

Ustav Crne Gore u članu 29 proklamuje princip shodno kome svako ima pravo na ličnu slobodu. Shodno ovoj ustavnoj normi, lišavanje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji je predviđen zakonom. Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode, kao i upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Na zahtjev lica lišenog slobode, organ je dužan da o lišenju slobode odmah obavijesti lice koje lišeni slobode sam odredi. Konačno, Ustav propisuje da lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere. **Član 30 Ustava Crne Gore** uređuje pritvor, predviđajući da lice za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo može, na osnovu odluke nadležnog suda, biti pritvoreno i zadržano u pritvoru samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka. Pritvorenom licu mora se uručiti obrazloženo rješenje u času pritvaranja ili najkasnije u roku od 24 časa od pritvaranja, a protiv rješenja o pritvoru pritvoreno lice ima pravo žalbe, o kojoj sud odlučuje u roku od 48 časova. Ustav predviđa da trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme. Po odluci prvostepenog suda pritvor može najduže trajati tri mjeseca od dana pritvaranja, a odlukom višeg suda, može se produžiti za još tri mjeseca. Ako se do isteka tih rokova ne podigne optužnica, okrivljeni se pušta na slobodu. Pritvor maloljetnika ne može trajati duže od 60 dana.

Zakonik o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) u nekoliko odjeljaka tretira pitanja od značaja za pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. U opštim odredbama ZKP-a, u čl. 5 proklamovana su prava lica lišenog slobode. Shodno ovoj odredbi ZKP-a, lice lišeno slobode od strane nadležnog državnog organa mora biti odmah obaviješteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Takođe, lice lišeno slobode ima pravo da uzme branioca koga sam izabere i da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti lice koje sam odredi. ZKP predviđa da lice koje je lišeno slobode, bez odluke suda, mora odmah biti sprovedeno nadležnom državnom tužiocu, osim u slučajevima predviđenim ZKP-om.

¹⁹ Sl. list CG br. 1/07 i 38/13

²⁰ Ovo istraživanje zasnovano je na verziji Zakonika o krivičnom postupku koja je važila u 2014. godini (Zakonik o krivičnom postupku, Sl. list CG br. 57/09 i 49/10).

ZKP u Glavi VIII predviđa mjere za koje se mogu preduzeti prema okrivljenom za obezbjeđenje njegovog prisustva i za nesmetano vođenje krivičnog postupka. Shodno ZKP-u, mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka su: **poziv, dovođenje, mjere nadzora, jemstvo i pritvor**. Shodno odredbama ZKP-a, nadležni sud je dužan da se pridržava uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera, ako se ista svrha može postići blažom mjerom. Mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka ukinuće se po službenoj dužnosti kad prestanu razlozi zbog kojih su preduzete ili po žalbi, odnosno zamijeniće se drugom blažom mjerom kad za to nastupe uslovi.

Shodno čl. 164 ZKP-a, prisustvo okrivljenog u krivičnom postupku obezbjeđuje se njegovim pozivanjem. Poziv okrivljenom upućuje organ koji vodi krivični postupak. Pored poziva, ZKP u čl. 165 predviđa i mogućnost izdavanja naredbe za dovođenje okrivljenog, ako uredno pozvani okrivljeni ne dođe, a svoj izostanak ne opravda, ili ako se nije moglo izvršiti uredno dostavljanje poziva, a iz okolnosti očigledno proizilazi da okrivljeni izbjegava prijem poziva, ili ako je donijeto rješenje o pritvoru. Naredbu za dovođenje izdaje sud ili državni tužilac a izvršava policija.

Pored poziva i naredbe za dovođenje, u ovoj glavi ZKP-a uređuje se i oblast **mjera nadzora** koje se, shodno čl. 166 ZKP-a mogu izreći okrivljenom ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni mogao pobjeći, sakriti se, otići u nepoznato mjesto ili u drugu državu ili ometati vođenje krivičnog postupka. Ukoliko procijeni da bi se njihovim određivanjem moglo obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka, sud može, po službenoj dužnosti, po predlogu tužioca ili oštećenog, obrazloženim rješenjem okrivljenom izreći jednu ili više mjera nadzora. Mjere nadzora koje predviđa ZKP su: zabrana napuštanja stana; zabrana napuštanja boravišta; zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja; obaveza povremenog javljanja određenom državnom organu; zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licima; privremeno oduzimanje putne isprave i privremeno oduzimanje vozačke dozvole.

Pored mjera nadzora, ZKP uređuje i institut **jemstva** kao mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. Shodno čl. 170, okrivljeni koji treba da bude stavljen u pritvor i okrivljeni koji je već stavljen u pritvor samo zbog postojanja okolnosti koje ukazuju da će pobjeći ili iz razloga propisanih u članu 175 stav 1 tačka 5 ovog zakonika, može se ostaviti na slobodi, odnosno pustiti na slobodu, ako on lično ili neko drugi za njega pruži jemstvo da do kraja krivičnog postupka neće pobjeći, a sam okrivljeni obeća da se neće kriti i da bez odobrenja neće napustiti svoje boravište. Jemstvo uvijek glasi na novčani iznos koji se određuje s obzirom na težinu krivičnog djela, lične i porodične prilike okrivljenog i imovno stanje lica koje daje jemstvo. Jemstvo se sastoji u polaganju gotovog novca, hartija od vrijednosti, dragocjenosti ili drugih pokretnih stvari veće vrijednosti koje se lako mogu unovčiti i čuvati ili u stavljanju hipoteke za iznos jemstva na nepokretna dobra lica koje daje jemstvo.

Pritvor je najteža mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka koju predviđa ZKP. Shodno čl. 174 ZKP-a, kojim se uređuje izuzetnost privora i hitnost postupanja u pritvorskim predmetima, pritvor se može odrediti samo ako se ista svrha postupka ne može ostvariti drugom mjerom, a neophodan je radi nesmetanog vođenja postupka. Shodno ZKP-u, dužnost svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć je da postupaju sa naročitom hitnošću, ako se okrivljeni nalazi u pritvoru. Takođe, u toku cijelog postupka pritvor će se ukinuti čim prestanu razlozi na osnovu kojih je bio određen. Član 175 ZKP-a uređuje razloge usljed kojih je moguće izricanje mjere pritvora. Prije svega, da bi licu bio određen

pritvor, shodno čl. 175 ZKP-a mora postojati materijalnopravna pretpostavka za lišenje slobode koja se ogleda u postojanju osnovane sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, kao i razlozi za lišenje slobode čije postojanje utvrđuje nadležni organ. Razlozi za određenje pritvora, shodno ZKP-u su:

1) ako se lice krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;

2) ako postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače;

3) ako postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti;

4) ako je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira i

5) ako uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres.

Pritvor se, shodno odredbi iz čl. 176 ZKP-a, određuje na predlog ovlašćenog tužioca rješenjem nadležnog suda, nakon prethodnog saslušanja okrivljenog. Rješenje o određivanju pritvora sadrži: ime i prezime, godinu i mjesto rođenja lica koje se pritvara, krivično djelo za koje se okrivljuje, zakonski osnov za pritvor, vrijeme na koje je određen pritvor, vrijeme lišenja slobode, pouku o pravu na žalbu, obrazloženje osnova, kao i obrazloženje razloga za određivanje pritvora, službeni pečat i potpis sudije koji određuje pritvor. Prilikom donošenja rješenja o određivanju pritvora, svaki zakonom predviđeni razlog mora biti obrazložen, uz davanje dovoljno opravdanih činjenica za njegovo izricanje. Veoma je bitno naglasiti da jednom dati razlozi nijesu konstanta, te da se isti mogu promijeniti. Zbog toga je neophodno periodično preispitivati razloge za određivanje pritvora, i shodno nađenom stanju isti ukinuti ili produžiti.

Član 177 ZKP-a uređuje pitanje određenja pritvora u istrazi, navodeći da se na osnovu rješenja sudije za istragu okrivljeni može zadržati u pritvoru najduže mjesec dana od dana lišenja slobode. Poslije tog roka okrivljeni se može zadržati u pritvoru samo na osnovu rješenja o produženju pritvora. Ako se postupak vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, vijeće Vrhovnog suda može, na obrazloženi predlog državnog tužioca, iz važnih razloga, produžiti pritvor u fazi istrage najduže za još tri mjeseca. U toku istrage, sudija za istragu može ukinuti pritvor na predlog državnog tužioca ili na predlog okrivljenog, odnosno branioca. Članom 179 ZKP-a uređuje se određivanje i kontrola pritvora nakon podizanja optužnice. Nakon predaje optužnice sudu, do završetka glavnog pretresa, pritvor se može, po pribavljenom mišljenju državnog tužioca, odrediti ili ukinuti samo rješenjem vijeća. Vijeće²¹ je dužno, da ispita da li još postoje razlozi za pritvor i da donese rješenje o produženju ili ukidanju pritvora, po isteku svakih trideset dana do stupanja optužnice na pravnu snagu, a svaka dva mjeseca nakon stupanja optužnice na pravnu snagu. Shodno ovoj odredbi ZKP-a, od podizanja optužnice do donošenja prvostepene presude pritvor može trajati najduže tri godine.

ZKP u čl. 268 detaljnije uređuje postupak određivanja pritvora u izviđaju, predviđajući da kada državni tužilac donese rješenje o zadržavanju, a ocijeni da i dalje postoje razlozi za određivanje pritvora, predložiće sudiji za istragu da osumnjičenom odredi pritvor. Sudija za istragu će, u prisustvu državnog tužioca, saslušati lice iz stava 1

²¹ Termin "Vijeće" odnosi se na vanraspravno vijeće iz čl. 24 stav 7 ZKP-a.

ovog člana o svim okolnostima od značaja za donošenje odluke o određivanju pritvora i odmah poslije saslušanja, a najkasnije u roku od 24 časa od kad mu je to lice dovedeno, odlučiti da li će odrediti pritvor ili odbiti predlog za određivanje pritvora. Ako državni tužilac u toku zadržavanja nije sudu predao naredbu o sprovođenju istrage, niti to učini u roku od 48 časova od časa određivanja pritvora, sudija za istragu će pritvoreno lice pustiti na slobodu.

Član 279 uređuje postupak određivanja pritvora u fazi istrage. Državni tužilac može u naredbi za sprovođenje istrage predložiti sudiji za istragu da se okrivljenom izrekne jedna ili više mjera nadzora, odnosno da se okrivljenom koji je zadržan, odnosno lišen slobode odredi pritvor. Ukoliko se tužilac odlučio da predloži određivanje pritvora okrivljenom, jer je našao da se drugim mjerama nadzora ne može obezbijediti njegovo prisustvo, odnosno stvoriti uslovi za nesmetano vođenje krivičnog postupka, tužilac donosi rješenje o zadržavanju okrivljenog. Sudija za istragu dužan je da u toku roka zadržavanja sasluša okrivljenog i odluči da li će odrediti pritvor ili odbiti predlog za određivanje pritvora. Ako sudija za istragu ne donese rješenje o određivanju pritvora prije isteka roka zadržavanja, okrivljeni će se bez odlaganja pustiti na slobodu.

ZKP-om se u čl. 298 uređuje pritvor nakon podizanja optužnice. Ako je u optužnici predloženo da se protiv okrivljenog odredi pritvor, o tome rješava vijeće koje vrši kontrolu optužnice odmah, a najkasnije u roku od 48 časova. Ako se okrivljeni nalazi u pritvoru, a u optužnici nije predloženo da se pusti na slobodu, vijeće će po službenoj dužnosti, u roku od tri dana od dana prijema optužnice, ispitati da li još postoje razlozi za pritvor i donijeti rješenje o produženju ili ukidanju pritvora.

U članu 376 ZKP-a uređuje se pritvor nakon izricanja presude. Kad izrekne presudu na kaznu zatvora ispod pet godina, vijeće će optuženom koji se brani sa slobode odrediti pritvor ako postoje razlozi iz člana 175 stav 1 tač. 1 (opasnost od bjekstva) i 3 (ako postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti) ZKP-a. Pored toga, optuženom kome je presudom prvostepenog suda izrečena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, vijeće će pored navedenih razloga odrediti pritvor i ako postoje razlozi iz člana 175 stav 1 tačka 4 ZKP-a. Optuženom koji se nalazi u pritvoru vijeće će ukinuti pritvor, ukoliko više ne postoje razlozi zbog kojih je pritvor bio i određen. Takođe, vijeće će ukinuti pritvor i narediti da se optuženi pusti na slobodu, ako je optuženi oslobođen od optužbe ili je optužba odbijena. Konačno, vijeće će ukinuti pritvor i narediti da se optuženi pusti na slobodu ako je optuženi oglašen krivim, a oslobođen od kazne ili je osuđen samo na novčanu kaznu, odnosno na kaznu rada u javnom interesu ili mu je izrečena uslovna osuda ili sudska opomena ili je zbog uračunavanja pritvora ili drugog oblika lišenja slobode kaznu već izdržao ili ako je optužba odbačena.

Pritvor u skraćenom postupku (postupku za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili zatvor do pet godina) regulisan je članom 448 ZKP-a. Prema ovoj zakonskoj odredbi, pritvor se u skraćenom postupku, u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka, može odrediti protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo ako se lice krije ili se ne može utvrditi njegov identitet ili postoje druge okolnosti koje očigledno ukazuju na opasnost od bjekstva; ili ako posebne okolnosti ukazuju da će lice dovršiti pokušano krivično djelo ili izvršiti krivično djelo kojim prijeti. Pritvor u skraćenom postupku, prije podnošenja optužnog predloga, može trajati samo onoliko koliko je potrebno da se sprovedu dokazne radnje, ali ne duže od osam dana.

3. PODACI O ISTRAŽIVANJU

U okviru istraživanja koje je sproveo tim Akcije za ljudska prava, ukupno je analizirano 297 predmeta, od kojih 258 tzv. pritvorskih predmeta, odnosno predmeta u kojima je primijenjen pritvor kao mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka. Pored pritvorskih predmeta, u uzorku analiziranih predmeta su i predmeti u kojima je određeno jemstvo – ukupno 32 predmeta i 17 predmeta u kojima su određene mjere nadzora, koje se, shodno čl. 166 ZKP-a mogu izreći okrivljenom ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi mogao pobjeći, sakriti se, otići u nepoznato mjesto ili u drugu državu ili ometati vođenje krivičnog postupka. Istraživanje je obuhvatilo krivične predmete koji su primljeni u sudovima u periodu 1.07.2012 – 31.12.2013.

Istraživanje je sprovedeno metodom neposrednog uvida u spise predmeta, s ciljem da se informacije bitne za istraživanje zabilježe u standardizovanom upitniku koji odražava osnovne aspekte postupka određivanja pritvora. Obezbiježeno je poštovanje anonimnosti stranaka u krivičnom postupku. Primjer upitnika nalazi se u dodatku ovog izvještaja.

Istraživanje je obuhvatilo analizu pritvorskih predmeta kroz prizmu učestalosti određivanja pritvora i obrazloženosti osnova za određivanje pritvora. Ovdje treba napomenuti da opšti uslov za određivanje pritvora – postojanje osnovane sumnje da je lice izvršilo krivično djelo nije bio predmet analize.

Tabela 1 : Pregled analiziranih pritvorskih predmeta po sudovima

SUD	Broj analiziranih predmeta		
	Pritvor	Jemstvo	Mjere nadzora
Osnovni sud u Baru	14	4	
Osnovni sud u Beranama	13		
Osnovni sud u Bijelom Polju	12		7
Osnovni sud u Cetinju	8		
Osnovni sud u Danilovgradu	0		
Osnovni sud u Herceg Novom	14	4	
Osnovni sud u Kolašinu	3		
Osnovni sud u Kotoru	41	8	
Osnovni sud u Nikšiću	10		
Osnovni sud u Plavu	9	1	7
Osnovni sud u Pljevljima	5		
Osnovni sud u Podgorici	36	1	
Osnovni sud u Rožajama	7	1	3
Osnovni sud u Ulcinju	7	3	
Osnovni sud u Žabljaku	0		
Viši sud u Bijelom Polju	21		
Viši sud u Podgorici	58		
UKUPNO:	258	22	17
	297		

Analiza podataka dobijenih od sudova pokazuje da je u izvještajnom periodu u radu osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori bilo ukupno 584 pritvorskih predmeta.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od oko 44% ukupnog broja pritvorskih predmeta, među kojima je bilo i 39 predmeta u kojima je sud odredio blaže mjere u odnosu na pritvor – jemstvo i mjere nadzora. Ako uporedimo ukupan broj analiziranih predmeta sa ukupnim brojem pritvorskih predmeta osnovnih i viših sudova, može se izvesti zaključak da je istraživanjem obuhvaćeno preko 40% ukupnog broja pritvorskih predmeta u višim sudovima i oko 48% pritvorskih predmeta u osnovnim sudovima u izvještajnom periodu.

4. UČESTALOST ODREĐIVANJA PRITVORA

Na početku istraživanja koje je imalo za cilj da analizira učestalost određivanja pritvora u praksi osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori, zatražila od strane svih sudova informacije o broju pritvorskih predmeta i broju predmeta u kojima se sud opredijelio za neku od blažih mjera – jemstvo ili mjera nadzora a koji su primljeni u periodu 1.07.2012-31.12.2013. Dopis upućen svim osnovnim i višim sudovima u Crnoj Gori odnosio se na predstavljanje istraživanja koje će biti realizovano u sudovima i neophodnost da se za potrebe istraživanja obezbijedi neposredan uvid u spise pritvorskih predmeta, kao i predmeta u kojima se sud opredijelio za blaže mjere obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (jemstvo i mjeru nadzora). Takođe, od sudova su zatražene informacije koje se odnose na:

- 1) broj primljenih krivičnih predmeta u periodu od 1.7.2012. do 31.12.2012;
- 2) broj optuženih lica iz tih predmeta;
- 3) broj primljenih krivičnih predmeta u periodu od 1.1.2013. do 31.12.2013;
- 4) broj optuženih lica iz tih predmeta.

Informacije su obrađene od strane tima koji je relizovao istraživanjem, shodno dinamici pristizanja informacija. Rezultati na osnovu prikupljenih informacija od strane osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori su prikazani u tabeli:

Tabela 2: Učestalost određivanja mjere pritvora u postupcima pred višim sudovima u Crnoj Gori

PERIOD	1.7.2012.-31.12.2013.			
SUD	Ukupno primljeno predmeta	Broj pritvorskih predmeta	Broj optuženih lica	Broj predmeta jemstva i mjera nadzora ²²
Viši sud u Bijelom Polju	86	54 (62.70%)	158	-
Viši sud u Podgorici	310	159 (51.29)	545	-
UKUPNO:	396	213 (53,78%)	703	

²² Viši sudovi u Podgorici i Bijelom Polju nijesu dostavili tražene informacije o broju predmeta u kojima su određene mjere nadzora ili jemstvo.

Tabela 2: Učestalost određivanja mjere pritvora u postupcima pred osnovnim sudovima u Crnoj Gori

PERIOD	1.7.2012.-31.12.2013.			
SUD	Ukupno primljeno predmeta	Broj optuženih lica	Broj pritvorskih predmeta	Broj predmeta jemstva i mjera nadzora
Osnovni sud u Baru	832	1039	46	6
Osnovni sud u Beranama	384	503	13	4
Osnovni sud u Bijelom Polju	557	686	16	8
Osnovni sud u Cetinju	387	537	9	0
Osnovni sud u Danilovgradu	129	203	2	0
Osnovni sud u Herceg Novom	313	375	23	2
Osnovni sud u Kolašinu	108	139	4	0
Osnovni sud u Kotoru	712	924	125	11
Osnovni sud u Nikšiću	1037	1172	18	0
Osnovni sud u Plavu	114	180	9	10
Osnovni sud u Pljevljima	278	351	5	0
Osnovni sud u Podgorici	1717	2087	83	1
Osnovni sud u Rožajama	315	397	8	4
Osnovni sud u Ulcinju	273	322	8	3
Osnovni sud u Žabljaku	89	115	2	0
UKUPNO:	7245	9030	371	49

Tabela 4: Zbirni prikaz učestalosti određivanja mjere pritvora u postupcima pred višim i osnovnim sudovima u Crnoj Gori

	Ukupno predmeta u periodu 1.7.2012.-31.12.2013.	Ukupno pritvorskih predmeta
Viši sudovi	396	213 (53.78%)
Osnovni sudovi	7245	371 (5.12%)

Tabela 5: Zbirni prikaz učestalosti određivanja mjere pritvora u postupcima pred višim i osnovnim sudovima u Crnoj Gori u periodu 1.1.2011 – 30.06.2012. (Istraživanje Misije OEBS-a)

	Ukupno predmeta u periodu 1.1.2011 – 1.7.2012	Ukupno pritvorskih predmeta
Viši sudovi	496	324 (65,32%)
Osnovni sudovi	8649	412 (4,76%)

Na osnovu dobijenih podataka, može se izvesti zaključak da je procenat učestalosti određivanja pritvora značajno veći kod viših sudova u Crnoj Gori. Kao što se vidi iz tabela, u Višim sudovima u Bijelom Polju i Podgorici u periodu 1.7.2012 – 31.12.2013.

pritvor je određen u 213 od ukupno 396 predmeta, odnosno u 53.78% predmeta. Ako uporedimo ovaj podatak sa podatkom iz istraživanja koje je sproveda Misija OEBS-a u Crnoj Gori u periodu 1.1.2011-1.7.2012.²³ primjećuje se smanjenje broja predmeta u radu viših sudova u izvještajnom periodu, što je rezultiralo i smanjenjem broja pritvorskih predmeta za oko 10% u odnosu na prethodni period istraživanja Misije OEBS-a.²⁴ Međutim, i pored smanjenja broja pritvorskih predmeta, visok procenat pritvorskih predmeta u praksi viših sudova i dalje potvrđuje ranije iznijeti zaključak da je određivanje pritvora u višim sudovima pravilo, a ne izuzetak.

Kada je riječ o praksi osnovnih sudova u pogledu određivanja pritvora u predmetima koji su pokretnuti u periodu 1.7.2012 – 31.12.2013. može se uočiti trend neznatnog povećanja pritvorskih predmeta u odnosu na prethodnu godinu – kojih je u izvještajnom periodu bilo 371, odnosno 5.12% od ukupnog broja krivičnih predmeta u radu osnovnih sudova, u odnosu na 4,76% iz prethodnog perioda (1.1.2011-1.7.2012). U ovom kontekstu, tokom istraživanja je uočeno da je u osnovnom sudu u Kotoru određenje pritvora učestalije u odnosu na prosjek učestalosti određivanja pritvora u osnovnim sudovima. U osnovnom sudu u Kotoru u izvještajnom periodu, na bazi dobijenih podataka, bilo je u radu 125 pritvorskih predmeta što je predstavljalo 17.55% ukupnog broja predmeta u radu ovog suda. Međutim, ovaj podatak ima svoje uporište u sljedećim činjenicama: prije svega, pritvor u Osnovnom sudu u Kotoru učestalo se određuje prema stranim državljanima - turistima, sezonskim radnicima i licima koja u Crnoj Gori borave sezonski, bez namjere da se stalno nastane; takođe, sud rješenja o određivanju pritvora u najvećem broju slučajeva donosi u ljetnjim mjesecima (maj-septembar) kada se stepen kriminaliteta povećava usljed turističke sezone. I konačno, uzimajući u obzir prethodno navedeno, uz činjenicu da teritorija mjesne nadležnosti Osnovnog suda u Kotoru obuhvata primorske opštine i turističke centre Budva i Tivat, onda tendencija veće učestalosti određivanja pritvora u radu ovog suda u odnosu na ostale osnovne sudove, ne iznenađuje.

Iz navedenih podataka se može zaključiti da viši sudovi i dalje učestalo određuju pritvor. Podatak da je od ukupnog broja predmeta u radu viših sudova u prethodnih 18 mjeseci više od polovine predmeta u kojima je određen pritvor, zabrinjava sa aspekta dosljedne primjene normi koje predviđaju da je pritvor izuzetna mjera. Stoga je u narednom periodu neophodno preispitati praksu viših sudova i pronaći uzroke za ovako visok procenat pritvorskih predmeta, i uz to dodatno podsticati primjenu mjera nadzora i jemstva uz uspostavljanje restriktivnog pristupa određivanju pritvora. Pritvor se izuzetno izriče u praksi osnovnih sudova, što se potvrđuje podatkom da je pritvor određen u 5,12% ukupnog broja predmeta u izvještajnom periodu. Osnovni sudovi treba da nastave da slijede dobru praksu kada je riječ o određivanju pritvora, ali i da unaprijede primjenu mjera nadzora i jemstva. Pozitivni pomaci su napravljeni kada je riječ o broju predmeta u kojima je određeno jemstvo, mada i dalje taj broj nije na zadovoljavajućem nivou.

²³ U istraživanju o učestalosti određivanja i opravdanosti izricanja pritvora koje je sproveda Misija OEBS-a u Crnoj Gori u periodu 1.1.2011-1.7.2012. godine, broj predmeta u radu viših sudova u izvještajnom periodu bio je 496, što je za 20% više nego u periodu koji je bio obuhvaćen ovim istraživanjem Akcije za ljudska prava

²⁴ Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) – Misija u Crnoj Gori, Pritvor: učestalost određivanja i opravdanost izricanja, 2012.

5. PRIMJENA ZAKONSKIH OSNOVA ZA ODREĐIVANJE MJERE PRITVORA

5.1. OPASNOST OD BJEKSTVA

Evropski sud za ljudska prava je, cijeneći osnov opasnosti od bjekstva, definisao stav da nacionalni sudovi moraju konkretno obrazlagati zbog čega postoji opasnost od bjekstva, pri tom vodeći računa da bi obrazloženje trebalo da sadrži objašnjenje zbog čega se u konkretnom slučaju ne može primjenom alternativnih mjera obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka.²⁵ Takođe, opasnost od bjekstva se ne može cijeniti samo kroz prirodu i visinu kazne koja može biti izrečena u konkretnom slučaju, već se mora razmotriti u korelaciji sa više drugih relevantnih faktora, poput: konkretnih dokaza da lice ima plan da se da u bjekstvo²⁶, veze lica sa drugom zemljom ili licima u drugim državama koje bi mogle olakšati bjekstvo²⁷ ili odsustvo veza sa zemljom u kojoj se pokreće krivični postupak²⁸. U tom kontekstu treba pomenuti i da je Komitet za ljudska prava UN-a, koji prati sprovođenje Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iznio stav da strano državljanstvo nije činjenica koja sama po sebi može predstavljati dovoljan osnov za određivanje pritvora.²⁹ Opasnost od bjekstva se ne može obrazlagati samo činjenicom da okrivljeni ima mogućnost ili mu je lako da pređe granicu države kao ni okolnošću da okrivljeni nema stalni boravak u državi.³⁰

Analizom predmeta je uočeno da se pritvor često određuje po ovom zakonskom osnovu, s obzirom da je od ukupno analiziranih 258 pritvorskih predmeta u njih 114 pritvor određen po osnovu opasnosti od bjekstva. Pri tom, treba naglasiti da je i među onim predmetima u kojima je pritvor određen primjenom više pritvorskih osnova značajan broj predmeta u kojima se među osnovima navodi i opasnost od bjekstva. Imajući u vidu navedeno, neophodno se osvrnuti na kvalitativnu analizu obrazloženosti rješenja o određivanju i produženju pritvora po ovom pritvorskom osnovu.

Od 114 analiziranih rješenja o određivanju pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva, 33 su rješenja Viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju, dok je 81 rješenja osnovnih sudova u Crnoj Gori. Opšte posmatrano, može se zaključiti da viši sudovi obrazlažu osnov opasnosti od bjekstva u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Od 33 rješenja viših sudova kojima je pritvor određen po ovom osnovu, čak 31 je bilo obrazloženo u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. U 29 analiziranih predmeta, sudije za istragu su se oslanjale na činjenice da su u tim predmetima optuženi bili strani državljani (Albanije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Francuske, Grčke, Makedonije itd.) i da nijesu imali uredno prijavljeno prebivalište i boravište u Crnoj Gori, niti druge interese koji bi ih vezivali za područje naše zemlje. Takođe, sudije za istragu su u ovim predmetima često koristile argument da pored navedenih okolnosti vezanih za status optuženog, u obzir treba uzeti i visinu zapriječene kazne za krivično djelo koje mu se stavlja na teret, odnosno činjenicu da za slučaj da

²⁵ *Yagci i Sargin protiv Turske*, presuda od 9. juna 1995.

²⁶ *Matznetter protiv Austrije*, presuda od 10. novembra 1969.

²⁷ *Punzelt protiv Češke*, presuda od 25. aprila 2002.

²⁸ *Askoy protiv Turske*, presuda od 18. decembra 1996.

²⁹ *Grauzinis protiv Litvanije*, presuda od 10. oktobra 2000.

³⁰ *Stogmuller protiv Austrije*, presuda od 10.11.1969; *Suolaja protiv Estonije*, presuda od 15.2.2005.

bude osuđen može očekivati visoku zatvorsku kaznu što kod optuženog može dovesti do odluke da bježi ili da se skriva. Stoga, u korelaciji okolnosti, u navedenim rješenjima je pronađen dobar objektivni kriterijum obrazloženja pritvorskog osnova opasnosti od bjekstva, koji je u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.³¹ Ovdje još jednom treba podsjetiti na stav Evropskog suda za ljudska da visina zapriječene kazne ne može sama po sebi biti relevantna za određivanje pritvora po ovom osnovu, već isključivo u sadejstvu sa drugim relevantnim činjenicama i okolnostima.

U dva slučaja, rješenja o određivanju pritvora višeg suda nijesu bila obrazložena u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, jer uopšte nijesu bile navedene konkretne okolnosti iz kojih je proizilazila opasnost, već je isključivo ukazano na apstraktnu težinu krivičnog djela (zapriječenu visinu kazne) ili pak okolnosti koje, same po sebi, ne mogu ukazivati na opasnost od bjekstva (npr. mlađe, neoženjeno, nezaposleno lice). U tim rješenjima, obrazloženja su stereotipna, zasnovana na apstraktnim razlozima i bez uvjerljivog objašnjenja zašto u konkretnom slučaju postoji rizik od bjekstva, pa nijesu obrazložena u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i mogu dovesti do kršenja Ustavom garantovanog prava na slobodu ličnosti, odnosno člana 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima.³²

U prvom slučaju, sudija za istragu je bazirao obrazloženje opasnosti od bjekstva na netačnoj tvrdnji da je činjenica da je okrivljeni strani državljani "sama po sebi dovoljna za zaključak da bi se on mogao dati u bjekstvo za slučaj da se nađe na slobodi".

U drugom slučaju, sud je obrazložio opasnost od bjekstva navodeći da je „okrivljeni mlad, neporodičan, pa takvim statusom nema jak motiv da ostane u mjestu prebivališta, pogotovu iz razloga što za slučaj osude može očekivati relativno visoku zatvorsku kaznu, a to ga ne može ostaviti ravnodušnim u pogledu dileme da li da ostane u mjestu prebivališta ili da se skriva tj. može kod njega dovesti do odluke da bježi.“ Ovakvi stavovi suda nijesu u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava³³. Na to je već ukazao i Apelacioni sud Crne Gore, koji je postupajući po žalbi na rješenje o određenju pritvora zauzeo stav da se pojedina lična svojstva okrivljenog³⁴ (mlad, neoženjen, nezaposlen) ni sama za sebe a ni u vezi sa drugim okolnostima ne mogu cijeniti kao konkretni razlozi koji bi ukazivali na opasnost od bjekstva:³⁵

U obrazloženju prvostepenog rješenja, a u vezi pritvorskog osnova - opasnost od bjekstva, prvostepeni sud navodi da ovaj osnov postoji kada se ima u vidu težina krivičnog djela izražena kroz visinu zakonom zapriječene kazne za to djelo, te činjenica da su lica mlađe životne dobi, nezaposleni i neoženjeni, te da su to osobite okolnosti koje ukazuju da bi se okrivljeni za slučaj puštanja na slobodu dali u bjekstvo. To što je neko mlad, neoženjen i nezaposlen ne može se cijeniti kao okolnost koja ukazuje na opasnost od bjekstva, sama za sebe, kao ni u vezi sa težinom krivičnog djela koja se izražava kroz visinu zatvorske kazne. U okviru drugih okolnosti koje ukazuju na postojanje opasnosti od bjekstva mogu se naći : postupanje okrivljenih nakon izvršenja krivičnih djela u pravcu bjekstva sa lica mjesta, u pravcu pribavljanja putnih isprava, obezbjđivanja materijalnih sredstava za boravak van mjesta prebivališta, optuženi su ranije često mijenjali mjesto prebivališta, a da to nijesu prijavili nadležnim organima. Postojanje ovih okolnosti (nekih od njih) dovedeno u vezu sa težinom krivičnog djela za koje postoji osnovana sumnja da je izvršeno i sa činjenicom da

³¹ *Panchenko protiv Rusije*, presuda od 8. februara 2005.

³² *Mansur protiv Turske*, presuda od 8. juna 1995.

³³ *Stogmuller protiv Austrije*, 10. novembra 1969.

³⁴ Ako neko ima paničan strah od zatvora je lično svojstvo koje može biti cijanjeno kao relevantan osnov za opasnost od bjekstva. Vidjeti: *Stogmuller protiv Austrije*, presuda od 10. novembra 1969.

³⁵ *Muller protiv Francuske*, presuda od 17. marta 1997.

su okrivljeni mlada, nezaposlena i neoženjena lica bez stalnog mjesta prebivališta ukazivala bi na postojanje opasnosti od bjekstva za slučaj da okrivljeni budu pušteni na slobodu.

U jednom slučaju opasnost od bjekstva kao osnov za određenje pritvora je obrazložena formulacijom: „Okrivljeni nije ni u stalnom radnom odnosu, ni u radnom odnosu na određeno vrijeme, isti nije oženjen a osuđivan je i protiv njega se vodi krivični postupak pa te okolnosti ukazuju na činjenicu da postoji opasnost od bjekstva – jer je u pitanju lice bez porodičnih obaveza i bez stalnog zaposlenja, te da je do sada više puta bio osuđivan i da se u ovom trenutku vodi još jedan krivični postupak protiv njega. Zbog navedenog, proizilazi da stoje osnovi za pritvor predviđeni čl. 448 st. 1 tač. 1 ZKP-a“. Obrazlaganje opasnosti od bjekstva navođenjem činjenica da je lice „neoženjeno“ i „nezaposleno“ vodi neposrednoj povredi čl. 5 stav 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Na ovaj način se pritvor pretvara u svojevrstu kaznu licu koja se manifestuje u lišenju slobode usljed nemogućnosti da se zaposli ili da zaključi brak, jer na tim okolnostima sud bazira odluku kojom određuje pritvor.³⁶ Takođe, dokazana ranija osuđivanost lica na koju se sud poziva u konkretnom slučaju ne može predstavljati okolnost koja bi mogla ići u prilog obrazloženosti pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva.

Skrećemo pažnju i na obrazloženja predloga državnih tužilaca za određivanje pritvora, po osnovu čl. 175 st. 1 tač. 1 ZKP-a, koja su takođe bila predmet istraživanja. Predlog za određivanje pritvora bi kao pisani akt trebalo da sadrži materijalno-pravne osnove i činjenice koje ukazuju na potrebu da se okrivljenom u konkretnom slučaju mora odrediti pritvor. Tužioci u predlozima za određivanje pritvora često koriste stereotipna obrazloženja, koja ne sadrže dovoljno uvjerljivih razloga za postojanje opasnosti od bjekstva. Predlozi uglavnom sadrže slične ili potpuno iste, očigledno kopirane formulacije, kao što je: „težina krivičnog djela izražena kroz visinu zapriječene kazne predstavlja okolnost koja ukazuje na opasnost od bjekstva jer u slučaju osude okrivljeni može očekivati visoku zatvorsku kaznu što ga zasigurno ne može ostaviti ravnodušnim a ovo posebno imajući u vidu da je okrivljeni mlađe i neoženjeno lice“.

Prilikom analize pritvorskih predmeta u sudovima u Crnoj Gori, tim Akcije za ljudska prava je naišao na primjere predloga za određivanje pritvora koji su sadržali ovakve i slične stereotipne formulacije, koje suštinski ne obrazlažu potrebu za određivanjem pritvora, već se po automatizmu, u slučaju postojanja okolnosti poput navedenih, „na silu“ pokušava izvesti zaključak da je neophodno odrediti pritvor. Jedan od takvih predloga je predlog za određivanje pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva, osumnjičenom za krivično djelo iz čl. 300 st. 1 KZ - neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga u kome se tužilac poziva na postojanje osnovane sumnje i okolnosti vezanih za težinu krivičnog djela koja se stavlja na teret osumnjičenom, izražena kroz visinu zapriječene kazne (od 2-10 godina), da osumnjičeni može očekivati visoku zatvorsku kaznu zbog čega se može dati u bjekstvo i da je osumnjičeni nezaposlen, da ima odraslu djecu koju ne mora da izdržava te da mu je dobro poznat teren na kojem je ranije čuvao stoku i brao drva – a sada uzgajao marihuanu, što bi mu, po mišljenju tužioca, posebno omogućavalo da se skriva. Sudija za istragu u ovom predmetu nije usvojio pridlog tužioca za određivanje pritvora, navodeći sljedeće:

³⁶ *Sulaoja protiv Estonije*, presuda od 15. februara 2005.

Navodi tužioca su u funkciji „natezanja“ činjenica odnosno okolnosti da bi se iskoristio pritvorski osnov iz čl. 175 st.1 tač. 1 ZKP. Svaki okrivljeni dobro poznaje mjesto svog prebivališta ili boravišta ali se ne može podrazumijevati da će to dobro poznavanje biti iskorišteno za skrivanje, već treba da postoje neke druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od skrivanja ili bjekstva, kakvih okolnosti u ovom slučaju nema. Razlog za određivanje pritvora se ne može pronaći ni u visini zapriječene kazne odnosno visini kazne koja prijeti okrivljenom za slučaj da bude osuđen. Naročito na određivanje pritvora po predloženom osnovu ne mogu uticati konstrukcije tužioca da je okrivljeni očigledno namjeravao da se duži vremenski period bavi proizvodnjom ove opojne droge i da je bio motivisan da na taj način sebi pribavlja veću materijalnu korist, što su sve, po mišljenju tužioca, činjenice koje ukazuju da u slučaju osude okrivljeni može očekivati visoku zatvorsku kaznu, zbog čega se može dati u bjekstvo ili se skrivati. Svakom je jasno, pa valjda i tužiocu da kod ovakvih krivičnih djela niko ne može biti osuđen za nešto što je namjeravao već samo za ono što je učinio. Shodno tome što je okrivljeni eventualno namjeravao ne može se uzimati kao razlog za određivanje pritvora pogotovu ne po predloženom pritvorskom osnovu. Pomenuto „namjeravanje“, kad bi bilo utvrđeno do stepena osnovane sumnje, moglo bi poslužiti za određivanje pritvora po pritvorskom osnovu iz čl. 175 st. 1 tač.3 ZKP, koji tužilac ne predlaže. Sudija za istragu bi i u odsustvu predloga tužioca mogao koristiti taj pritvorski osnov ali ne vidi elemente za postojanje osnovane sumnje u pravcu pomenutog „namjeravanja“. U ovakvim okolnostima odrediti pritvor bi bilo suprotno odredbama krivičnog postupka, a prema tome i nezakonito, i bilo bi jedino u funkciji defacto kažnjavanja okrivljenog prije suđenja.

Obrazloženja predloga za određivanje pritvora takođe treba da budu uvjerljiva i ubjedljiva i da nedvosmisleno iskazuju potrebu da se okrivljenom u konkretnom slučaju odredi pritvor zbog opasnosti od bjekstva, s posebnim osvrtom na činjenice zbog kojih primjena mjera nadzora (zabrane napuštanja stana, zabrane napuštanja boravišta, obaveze okrivljenog da se povremeno javlja državnom organu i sl.) ili jemstva ne bi mogla da obezbijedi prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka.³⁷ U cilju obezbjeđivanja podsticaja državnim tužiocima da svoje podneske usklađuju s evropskim standardima, Akcija za ljudska prava se zalaže da se prilikom ocjenjivanja kvaliteta rada tužilaca uzima u obzir i procenat usvajanja njihovih predloga za određivanje pritvora.

U odnosu na rješenja osnovnih sudova (od ukupno 114 analiziranih rješenja o određivanju pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva – 81 analiziranih rješenja su rješenja osnovnih sudova), 11 rješenja nije sadržalo obrazloženje u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Karakterističan primjer takvih obrazloženja je slijedeći:

Prema ocjeni sudije za istragu prema osumnjičenom je potrebno odrediti pritvor zbog postojanja osobitih okolnosti koje ukazuju da će se okrivljeni u slučaju da se nađe na slobodi dati u bjekstvo, ovo posebno imajući u vidu da se radi o stranom državljaninu, zbog čega je opravdano određenje pritvora po pritvorskom osnovu iz čl. 175 st.1 tač. 1 ZKP-a.

U 3 slučaja opasnost od bjekstva je poslužila kao osnov za određivanje pritvora nakon podizanja optužnice, u fazi glavnog pretresa, iako je kao osnov očigledno trebalo primijeniti izbjegavanje optuženog da dođe na glavni pretres (čl. 175 st. 1 tač. 5 ZKP-a). Iako postoji sličnost između ova dva osnova za određivanje pritvora, stručna javnost navodi da se pritvor po osnovu izbjegavanja optuženog da dođe na glavni pretres

³⁷ *Yagci i Sargin protiv Turske*, presuda od 9. juna 1995.

primjenjuje u fazi glavnog pretresa ako uredno pozvani optuženi ne dođe na najmanje dva glavna pretresa, ili ako je sud u više navrata pokušavao optuženog da pozove, a sve okolnosti ukazuju da izbjegava da primi poziv.³⁸ Sudovi su se, u navedenim slučajevima, pri postojanju svih relevantnih okolnosti za određivanje pritvora po osnovu čl. 175 st. 1 tač. 5 (nepojavljivanje optuženog, nemogućnost uručenja poziva za glavni pretres, nemogućnost policije da postupi po naredbi za prinudno dovođenje jer nijesu zatekli optuženog na adresi itd.), u fazi glavnog pretresa neopravdano pozvali na određenje pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva – iako se ovaj osnov po pravilu koristi pri određivanju pritvora u fazi istrage kada postoje okolnosti koje ukazuju da se lice krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva.

Takođe, ističemo nelogičnost odredbi ZKP-a kada je riječ o određivanju pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva. Naime, ZKP određujući osnov opasnosti od bjekstva u čl. 175 st.1 tač. 1 predviđa da se pritvor može odrediti protiv "lica koje se krije ili se ne može utvrditi njegov identitet ili postoje druge okolnosti koje očigledno ukazuju na opasnost od bjekstva". Prvi element ove pravne norme tiče se lica „koje se krije“ – odnosno lica koje nije prijavljeno ili ima lažno ime ili živi na nepoznatoj adresi kako bi trajno ili duže vrijeme izbjegavao postupak. Međutim, već u čl. 176 st. 1 ZKP-a navodi se da se pritvor na predlog ovlašćenog tužioca određuje rješenjem nadležnog suda, nakon prethodnog saslušanja okrivljenog na okolnost i razloge za određenje pritvora. Tumačeći ovu normu, kao jedan od njenih bitnih elemenata pojavljuje se saslušanje okrivljenog, koje mora biti sprovedeno kako bi nadležni sud mogao da donese zakonito rješenje o određenju pritvora.³⁹ Stoga bi se moglo zaključiti da rješenja o određivanju pritvora koja su donesena bez prethodnog saslušanja okrivljenog (koji se krije) po osnovu opasnosti od bjekstva, predstavljaju nezakonita rješenja jer ZKP ne predviđa mogućnost da pritvor bude određen bez prethodnog saslušanja okrivljenog. U tom kontekstu, treba napomenuti i da je jedan od uslova za izdavanje potjernice shodno čl. 508 upravo postojanje rješenja o određivanju pritvora – tako da se s pravom postavlja pitanje na koji način će se odrediti pritvor licu koje se nalazi u bjekstvu i koje nije dostupno pravosudnim organima - bez prethodnog saslušanja koje je u smislu pomenute odredbe čl. 176 st. 1 ZKP-a obavezno. U ovom dijelu upućujemo na rješenja iz Zakonika o krivičnom postupku Srbije⁴⁰ koji u čl. 212 precizira da se rješenje o određivanju pritvora može odrediti i bez saslušanja okrivljenog ako uredno pozvani okrivljeni ne dođe, a svoj izostanak ne opravda ili ako se nije moglo izvršiti uredno dostavljanje poziva, a iz okolnosti očigledno proizlazi da okrivljeni izbjegava prijem poziva ili ako postoji opasnost od odlaganja. Ukoliko sud donese rješenje o određivanju pritvora bez saslušanja okrivljenog, nakon što lice bude uhapšeno, sud će u roku od 48 časova od časa hapšenja saslušati okrivljenog i nakon saslušanja, odlučiti da li će odluku o određivanju pritvora ostaviti na snazi ili ukinuti pritvor.

³⁸ Vidjeti više: Zoran Pažin: „Pravo ličnosti na slobodu i sigurnost i Evropsko konvencijsko pritvorsko pravo“, Podgorica, 2013, str. 123.

³⁹ Vrhovni sud Crne Gore je zauzeo pravni stav da saslušanje osumnjičenog-okrivljenog na okolnosti od značaja za određivanje pritvora u smislu čl.268 ZKP nije dokazna radnja, jer prilikom saslušanja okrivljenog - osumnjičenog na okolnosti od značaja za određivanje pritvora sudija za istragu nije ovlašćen da osumnjičenog-okrivljenog sasluša na okolnosti krivičnog djela i krivice.

⁴⁰ Zakonik o krivičnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

5.2. OPASNOST OD OPSTRUKCIJE DOKAZA (KOLUZIONA OPASNOST)

Stav Evropskog suda za ljudska prava je da se organi vlasti ne mogu oslanjati na apstraktne i paušalne impresije o mogućoj opasnosti od opstrukcije dokaza, već bi trebalo da dokažu da postoji konkretna, realna i ozbiljna opasnost koja ukazuje na rizik da će okrivljeni uništiti dokaze ili uticati na svjedoke, i koja je kao takva dovoljan osnov za određenje pritvora u konkretnom slučaju.⁴¹

Opasnost od opstrukcije dokaza od strane okrivljenog je propisana kao pritvorski osnov u čl. 175 st. 1 tač. 2 ZKP-a, vezan za potencijalno djelovanje okrivljenog na materijalne tragove ili na iskaze određenih lica. U ranijoj praksi sudova, uočen je problem da se opasnost od opstrukcije dokaza nedovoljno obrazlaže i površno konstatuje u rješenjima o određivanju pritvora, bez konkretnih i ubjedljivih činjenica koje bi opravdale određivanje pritvora po ovom zakonskom osnovu.⁴² Stoga je Akcija za ljudska prava posebnu pažnju posvetila obrazloženjima rješenja o određivanju pritvora u kojima se sud pozivao na ovaj osnov. Sama opasnost od opstrukcije dokaza, u smislu čl. 175 st.1 tač. 2 podrazumijeva preduzimanje radnji okrivljenog u cilju uništavanja, sakrivanja, izmjene ili falsifikovanja dokaza ili tragova krivičnog djela ili ometanja postupka uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače. U kontekstu ovog zakonskog osnova – neizostavni element je vrijeme odnosno period neophodan da se obave konkretne istražne radnje i prikupe dokazi. Zbog toga se izricanje mjere pritvora ili pak njegovo produženje po ovom zakonskom osnovu shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava vezuje za ranu fazu postupka, jer koluzionna opasnost po pravilu prestaje čim se obave konkretne istražne radnje (saslušaju svjedoci), tj. prikupe dokazi.⁴³

U okviru istraživanja, od 258 pritvorskih predmeta, u 18 je kao osnov navedena koluzionna opasnost. Od ovih 18 rješenja u svim sudovima (i višim i osnovnim), 13 je bilo odgovarajuće obrazloženo. U ovim rješenjima, sud je obrazlagao konkretne činjenice i okolnosti na kojima je zasnovao bojazan od uticaja na svjedoke, navodio njihova imena i okolnosti usljed kojih okrivljeni može vršiti uticaj na njih.

Međutim, u 5 predmeta je uočen problem nedovoljnog obrazloženja osnova za određenje pritvora, jer sud nije dao konkretne i ubjedljive razloge, već je navodio okvirne tvrdnje da neke svjedoke treba saslušati, pa da, prema tome, postoji opasnost da na njih okrivljeni utiče. Primjer jednog takvog rješenja je slijedeći: „...Obzirom da postoje osobite okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni boravkom na slobodi ometati postupak uticajem na svjedoke, saučesnike i prikrivače...“. Ovakvo „obrazloženje“ koluzione opasnosti predstavlja klasičan primjer apstraktne i paušalne procjene opasnosti, koja nije potkrijepljena konkretnim i realnim tvrdnjama, pa samim tim ne može biti osnov za određenje pritvora.

U jednom predmetu, sudija za istragu je odredio pritvor po osnovu opasnosti od uticaja okrivljenih na svjedoke (kojima je naveo imena) iako su osumnjičeni u svom iskazu pred njim istakli da ta lica ne poznaju. Međutim, sudija je u rješenju kojim je odredio pritvor naveo sljedeću formulaciju: „sve i da je tačna činjenica da osumnjičeni ne poznaje AA i BB, ostajanjem na slobodi bi ih mogli upoznati i uticati na njihov iskaz.

⁴¹ *Trzaska protiv Poljske*, presuda od 11. jula 2000.

⁴² „U 34 slučaja, od ukupno 101 neobrazloženih rješenja o određivanju pritvora, sudovi su propustili da propisno obrazlože ovaj pritvorski osnov, na način da nijesu dali konkretne i ubjedljive razloge u prilog postojanju ovog osnova, već su samo navodili činjenice da neke svjedoke tek treba saslušati i da je to rizik od uticanja na iste“, Izvještaj: Pritvor: učestalost određivanja i opravdanost izricanja, Misija OEBS-a u Crnoj Gori, 2012, str. 14:

⁴³ *Jarzynski protiv Poljske*, presuda od 4. oktobra 2005.

Obzirom na ovo, sudija za istragu je mišljenja da postoje okolnosti koje ukazuju da bi boravkom na slobodi osumnjičeni mogli uticati na svjedoke, te im određuje pritvor od mjesec dana na osnovu čl. 175 st.1 tač. 2 ZKP-a⁴⁴. Ovakvo rješenje nije obrazloženo u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, jer su okolnosti na koje se sudija pozvao isuviše apstraktne. Da bi bile osnov na kome se može zasnivati rješenje o određivanju pritvora po osnovu koluzione opasnosti, neophodno je okolnosti budu „očigledne“ odnosno takve da ukazuju na realnu i ozbiljnu opasnost da bi okrivljeni mogao uticati na konkretne svjedoke.⁴⁴

Predlozi za određivanje pritvora od strane državnih tužilaca po osnovu koluzione opasnosti, u najvećem broju slučajeva nisu sadržali odgovarajuće detaljna obrazloženja. Tužioci uglavnom koriste stereotipna obrazloženja, koja ne sadrže dovoljno uvjerljivih činjenica i razloga zbog čega je neophodno odrediti pritvor. Najčešća korišćena formulacija je: „Prijedlog za određivanje pritvora se temelji na odredbi čl. 175 st.1 tač.2 ZKP-a pošto postoje okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni sa slobode ometati postupak uticajem na svjedoke“.

Jedna od dobrih praksi sudova u pogledu trajanja pritvora u predmetima u kojima se sud pozivao na postojanje koluzione opasnosti, je da je u svim analiziranim slučajevima pritvor ukinut odmah nakon što su saslušani svjedoci, odnosno obezbijeđeni dokazi na koje je okrivljeni mogao da utiče. Kroz analizu je utvrđeno da se trenutak ukidanja pritvora po pravilu poklapa sa trenutkom podizanja optužnice ili optužnog predloga, odnosno okončanjem istrage. Praksa sudova u ovom dijelu zadovoljava standarde uspostavljene kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava, shodno kojima koluzionu opasnost po pravilu prestaje onda kada se obave konkretne istražne radnje i prikupe dokazi, pa samim tim i prestaje osnov određenja pritvora.⁴⁵

Sudije za istragu ni u jednom slučaju nijesu navodili i obrazlagali mogućnost primjene mjera nadzora, čija bi se primjena, u slučaju postojanja koluzione opasnosti, trebalo prvo razmotriti. Primjena mjera nadzora često može rezultirati otklanjanjem koluzione opasnosti, a ukoliko sud ocijeni da je to u konkretnom slučaju nemoguće ili teško ostvarivo, tek onda treba odrediti pritvor. Mjere nadzora koje mogu na efikasan način otkloniti koluzionu opasnost, predviđene u čl. 166 ZKP-a, su mjere koje se odnose na zabranu posjećivanja određenog mjesta ili područja i zabranu pristupa ili sastajanja sa određenim licima. Takođe, ovakva vrsta predloga nije primijećena ni u predlozima za određenje pritvora državnog tužioca.

5.3. SPREČAVANJE IZVRŠENJA (PONAVLJANJA, DOVRŠAVANJA) KRIVIČNOG DJELA

Rizik da će okrivljeni ponoviti, dovršiti pokušano krivično djelo ili učiniti djelo kojim prijeti predstavljaju osnov za određivanje pritvora koji je sadržan u čl. 175 st.1 tač. 3 ZKP. Da bi pritvor po ovom osnovu bio određen, neophodno je da opasnost od toga da će okrivljeni boravkom na slobodi izvršiti krivično djelo bude „vjerovatna“, te je stoga kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava definisana obaveza da se ovaj osnov za određivanje pritvora primjenjuje restriktivno – ako nije moguća primjena mjera nadzora poput zabrane napuštanja stana, zabrane napuštanja boravišta, zabrane pristupa ili sastajanja sa određenim licima itd. Ovaj osnov za određivanje pritvora nije pravno-

⁴⁴ *Becciev protiv Moldavije*, presuda od 4. oktobra 2005.

⁴⁵ *Shishkov protiv Bugarske*, presuda od 9. januara 2003.

teorijski nesporan, jer postoje autori koji smatraju da se njegovom primjenom u brojnim slučajevima narušava pretpostavka nevinosti kao jedno od fundamentalnih načela krivičnog postupka.⁴⁶ U tom kontekstu, nadležni organi moraju voditi računa da određivanje pritvora po ovom osnovu mora biti zasnovano na konkretnim činjenicama iz kojih se zaključuje da će okrivljeni ponoviti, dovršiti pokušano krivično djelo ili učiniti djelo kojim prijeti, kao i činjenicama koje tretiraju ličnost okrivljenog i njegovu prošlost (ranije osude za ista ili istovrsna krivična djela). Shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava, opasnost od ponavljanja krivičnog djela može se dokazati isključivo upućivanjem na ranije osude za istovrsna krivična djela koja se dokazuje uvidom u evidenciju o prethodnim krivičnim djelima lica.⁴⁷

U odnosu na rezultate ranijih istraživanja⁴⁸, sudovi su značajno unaprijedili obrazlaganje odluka o određivanju pritvora po ovom osnovu. Od ukupno 49 analiziranih pritvorskih predmeta, svega tri predmeta nije bio odgovarajuće obrazloženo. Odluke o određivanju pritvora se dominantno vezuju za raniju osuđivanost lica za ista ili istovrsna krivična djela (koja se utvrđuje uvidom u kaznenu evidenciju). Primjer jednog od obrazloženih rješenja nailazimo u predmetu protiv lica koje je osumnjičeno za krivično djelo ugrožavanje sigurnosti iz čl. 168/1 KZ-a: „Osumnjičeni je do sad pravosnažno osuđivan zbog krivičnog djela ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi iz čl. 154 KZ na kaznu zatvora u trajanju od 30 dana uslovno na jednu godinu. Takođe, lice je osuđeno presudom zbog krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti iz čl. 168 KZ-a što se utvrđuje iz izvještaja krivične pisarnice ovog suda, dok je protiv njega u toku izviđajni postupak takođe zbog krivičnog djela iz čl. 168 KZ-a što je i sam prilikom davanja ličnih podataka potvrdio. Prednje okolnosti odnosno ranija osuđivanost zbog umišljajno izvršenih krivičnih djela te ranija osuđivanost i vođenje krivičnog postupka zbog istovrsnog krivičnog djela, a sve u kratkom vremenskom periodu, ovaj sudija za istragu cijeni kao posebne okolnosti koje ukazuju da bi osumnjičeni za slučaj da se nađe na slobodi izvršio krivično djelo kojim je prijetio oštećenoj pa je opavdano određivanje pritvora po ovom osnovu.“

U dva predmeta, istraživački tim je naišao na sličnu situaciju, iako su u pitanju bili slučajevi pred Osnovnim sudom i Višim sudom. Naime, u jednom slučaju, koji se vodio protiv okrivljenog za krivično djelo iz čl. 240/1 KZ-a, pred Osnovnim sudom u Nikšiću sud je u rješenju kojim određuje pritvor okrivljenom naveo da „postoje okolnosti koje nedvosmisleno ukazuju da će okrivljeni ponoviti krivično djelo ukoliko se nađe na slobodi, što se potvrđuje uvidom u optužnicu ODT-a kojom je nesumnjivo utvrđeno da se protiv okrivljenog vodi krivični postupak zbog izvršenja iz čl. 240/1 KZ-a, čija je radnja izvršenja u pogledu načina izvršenja i objekta krivičnog djela istovjetna sa radnjom izvršenja krivičnog djela u ovom slučaju.“ Sa druge strane, u predmetu koji se vodio po žalbi branioca na rješenje o produženju pritvora pred vijećem Višeg suda u Podgorici, izneta je sljedeća argumentacija u prilog produženju pritvora: „u odnosu na okrivljenog Č. M, po ocjeni ovog vijeća, opravdano je produženje pritvora i po pritvorskom osnovu iz čl.175 st.1 tač.3 ZKP, a prednje ako se ima u vidu činjenica da je protiv okrivljenog Č. M. u toku krivični postupak pred ovim sudom u predmetu po optužnici VDT Podgorica zbog postojanja osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo računarska prevara u produženom trajanju iz čl.352 st.3 u vezi st.1 u vezi čl.49 KZ, dakle zbog istovrsnog

⁴⁶ Primjera radi Stefan Treschel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford, Oxford University Press, 2005), str. 526.

⁴⁷ *Clooth protiv Belgije*, presuda od 12. decembra 1991.

⁴⁸ "Pritvor: učestalost određivanja i opravdanost izricanja", Misiya OEBS u Crnoj Gori, 2012, str. 15

krivičnog djela, to po ocjeni ovog vijeća, ukazuje da kod ovog okrivljenog postoji sklonost ka vršenju krivičnih djela, odnosno da će ovaj okrivljeni u slučaju da se nađe na slobodi ponoviti krivično djelo, a koji razlozi opravdavaju produženje pritvora u odnosu na ovog okrivljenog i po pritvorskom osnovu iz čl.175 st.1 tač. 3 ZKP. Ovakva obrazloženja su primjer rješenja o određivanju i produženju pritvora po zakonskom osnovu iz čl. 175 st.1 tač. 3 kojima se narušava pretpostavka nevinosti okrivljenog, jer se sud poziva na optužne akte i postupke koji su još uvijek u toku, odnosno postupke koji nijesu pravosnažno okončani. Pozivanje na optužni akt po osnovu kojeg se protiv okrivljenog vodi drugi krivični postupak pred istim sudom, nije okolnost na bazi koje se može izvesti bilo kakav zaključak koji ide u prilog argumentu da lice ima „kriminalnu prošlost“ te da će boravkom na slobodi ponoviti krivično djelo. Apelacioni sud Crne Gore je u jednoj od svojih odluka iznio stav da se činjenica da se protiv lica vodi postupak zbog istovrsnog krivičnog djela samo u korelaciji sa ranijom osuđivanosti lica zbog istovrsnog krivičnog djela može tretirati kao konkretna okolnost koja može ukazivati na opasnost od ponavljanja krivičnog djela. Treba naglasiti i to da je lice u konkretnom predmetu po ovom osnovu boravilo u pritvoru 70 dana i da su se rješenja o produženju pritvora bazirala na istim činjenicama i okolnostima (pritvor ukinut nakon izricanja presude).

U jednom predmetu, rješenje o određivanju pritvora se baziralo na činjenicama da je optuženi ranije osuđivan i uz to lice bez zaposlenja, dakle, bez stalnih izvora prihoda, iz čega je zaključio da su sve to okolnosti koje ukazuju na mogućnost da će ponoviti krivično djelo ukoliko se nađe na slobodi. Apelacioni sud je u postupku po žalbi branioca na rješenje o određivanju pritvora preinačio rješenje Višeg suda u Bijelom Polju i ukinuo pritvor optuženom, navodeći: „Prema mišljenju ovog suda, a nasuprot stanovištu prvostepenog suda, okolnost da je optuženi ranije osuđivan zbog izvršenih više krivičnih djela, a što se utvrđuje uvidom u izvod iz kaznene evidencije izdat od strane Uprave policije, ne mogu biti razlog koji bi ukazao na to da postoji mogućnost da će ovaj optuženi boravkom na slobodi ponoviti krivično djelo. Ovo iz razloga kada se ima u vidu činjenica da se ovom optuženom stavlja na teret izvršenje krivičnog djela - neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl.300 st.1 KZ-a, a kako ovaj optuženi nije ranije vršio istorodna krivična djela, to ranija osuđivanost za druga krivična djela (teška krađa i laka tjelesna povreda) ne upućuju na zaključak da bi ovaj optuženi za slučaj da se nadje na slobodi nastavio sa vršenjem krivičnih djela koje mu se u ovom postupku stavlja na teret, iz kojih razloga ne stoji pritvorski osnov iz čl.175 st.1 tač.3 ZKP-u.“ Ovo je jedini slučaj u kome je tokom istraživanja evidentirano da je Apelacioni sud preinačio rješenje o određivanju pritvora i ukinuo pritvor licu u fazi glavnog pretresa.⁴⁹

Obrazloženja predloga državnog tužioca za određenje pritvora uglavnom se pozivaju na raniju osuđivanost lica uz navođenje podataka iz kaznene evidencije iz kojih se na nesumnjiv način može zaključiti da je osumnjičeni povratnik ili specijalni povratniku u vršenju krivičnih djela. Međutim, iako se u dijelu obrazloženja po ovom osnovu predlozi tužilaca mogu pozitivno ocijeniti, ipak i dalje postoji određeni broj

⁴⁹ U jednom predmetu Apelacioni sud je ukinuo rješenje o pritvoru licu nakon izricanja presude, U tom predmetu, pritvor je određen po osnovu iz tač. 175 st.1 tač. 1 i tač.3 ZKP-a i produžavan jednom po osnovu iz čl. 175 st.1 tač 3, uz navođenje činjenica da postoji sklonost lica ka vršenju krivičnih djela, i da je ranije osuđivan odnosno da se radi o višestrukom povratniku. Apelacioni sud je, odlučujući po žalbi na rješenje o produženju pritvora, naveo da prvostepeni sud nije naveo činjenice i okolnosti iz kojih je utvrdio da bi optuženi za slučaj da se nađe na slobodi ponovio krivično djelo i usljed toga vratio predmet prvostepenom sudu na ponovni postupak i odlučivanje.

predloga za određivanje pritvora, pogotovu u praksi osnovnih državnih tužilaštava, koji se baziraju na stereotipnim konstrukcijama, poput: „postoje okolnosti koje ukazuju da će osumnjičeni izvršiti djelo kojim prijeti“ – bez navođenja konkretnih okolnosti na osnovu kojih tužilac izvodi navedeni zaključak, ili pak: „osumnjičeni je ranije osuđivan više puta za istovrsna krivična djela“ – ne navodeći konkretne podatke iz kaznene evidencije o ranijoj osuđivanosti lica.

Sudije za istragu ni u rješenjima u kojima je određen pritvor po ovom osnovu, nijesu razmatrali ni obrazlagali mogućnost primjene mjera nadzora čija se primjena, u slučaju postojanja rizika od ponavljanja ili izvršenja krivičnog djela, preporučuje - pogotovu mjera koje se odnose na: zabranu napuštanja stana; zabranu napuštanja boravišta; zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja; obavezu okrivljenog da se povremeno javlja određenom državnom organu; zabranu pristupa ili sastajanja sa određenim licima; privremeno oduzimanje putne isprave i privremeno oduzimanje vozačke dozvole (mjere predviđene čl. 166 ZKP-a).

5.4. POSEBNO TEŠKE OKOLNOSTI SLUČAJA I POTREBA DA SE SAČUVAJU JAVNI RED I MIR

Iako ZKP ne propisuje obavezno određivanje pritvora, koje je suprotno međunarodnim standardima, ovaj pritvorski osnov ima sličnosti s nekadašnjim obaveznim pritvorom, jer omogućava da se u slučaju težih krivičnih djela pritvor po pravilu određuje po ovom osnovu. Evropski sud za ljudska prava prihvata da pojedina krivična djela, zbog svoje posebne težine i reakcije javnosti na njih, mogu da dovedu do opasnosti u vidu takvog uznemirenja javnosti da dovede do povrede javnog reda, pa pritvor prije suđenja može opravdati barem određeno vrijeme. Međutim, da bi ovaj osnov zaista bio opravdan, moraju da postoje izuzetne okolnosti i dovoljni dokazi o takvim okolnostima. Od sudova se očekuje da ispituju da li bi okrivljeni i njegov boravak na slobodi zaista predstavljali opasnost za javni red.⁵⁰ Takođe, u objašnjenju o primjeni mjere pritvora Komitet ministara Savjeta Evrope je iznio stav da se javni red može koristiti kao opravdanje za određivanje mjere pritvora samo „u slučaju da postoje suštinski dokazi o reakciji na teško krivično djelo poput ubistva”.⁵¹

U 11 od ukupno 258 predmeta evidentirano je određivanje pritvora shodno osnovu koji se odnosi na posebno teške okolnosti slučaja i potrebe da se sačuva javni red i mir, od kojih je samo jedan bio predmet koji je vođen pred osnovnim sudom, dok su ostali, vođeni pred višim sudovima. Od navedenih 11 predmeta, u 3 predmeta sud se opredijelio za određivanje pritvora samo po ovom osnovu, dok je u 8 predmeta sud određivao pritvor po više osnova – među kojima je onda bio i osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 4.⁵² Sudovi su u navedenih 11 slučajeva propuštali da navedu konkretne razloge zbog

⁵⁰ Peša protiv Hrvatske, Presuda od 8. aprila 2010.

⁵¹ Pogledati CM(2006)122 Addendum, 30. avgust 2006, str. 3.

⁵² U vrijeme sprovođenja ovog istraživanja, u primjeni je bio tekst tačke 4 st. 1 čl. 175, koja je glasila:

“(1) Kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, pritvor protiv tog lica može se odrediti, ako:

...

4) je pritvor nužan radi nesmetanog vođenja postupka, a u pitanju je krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira.” (kurziv naš). Riječi u kurzivu su brisane izmjenom ZKP 2015. god, prim. HRA.

kojih je opravdano izricanje mjere pritvora, odnosno da li postoji bojazan da bi puštanje na slobodu lica moglo dovesti do ugrožavanja okrivljenog – jer u kontekstu ovog pritvorskog osnova, pritvor ima određenu preventivnu funkciju koja se ogleda u zaštiti okrivljenog od „linča“, „osvete“, i drugih oblika nasilja koji bi mogli da budu upereni protiv njega, s obzirom na način izvršenja krivičnog djela i posljedice koje su nastupile.⁵³ Opasnost po očuvanje javnog reda i mira, kao uslov za određivanje pritvora po ovom osnovu se isuviše kreativno tumači i proizvoljno obrazlaže od strane sudija. Analizom slučajeva, uočeno je da se sudije gotovo po pravilu pozivaju na činjenicu o informisanosti javnosti o određenom događaju, i time pravdaju moguće prijetnje po očuvanje javnog reda i mira. Učestala formulacija koja se koristi od strane suda pri obrazlaganju ovog osnova je: „Postoje okolnosti koje ukazuju da bi boravak okrivljenog na slobodi doveo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira, jer je kritični događaj teško primljen u sredini u kojoj se desio i sa istim je upoznata šira javnost Crne Gore putem sredstava javnog informisanja“. Ovakvim i sličnim formulacijama suštinski se ne obrazlaže da li i zbog čega postoji opasnost po okrivljenog čije prisustvo treba obezbijediti za nesmetano vođenje krivičnog postupka.

Sa druge strane, i Apelacioni sud, odlučujući po žalbi na rješenje o određivanju pritvora po ovom osnovu, tvrdi da su okolnosti pod kojima je izvršeno krivično djelo okolnosti koje objektivno djeluju uznemiravajuće na građane Crne Gore, imajući u vidu da se radi o velikoj količini predmetne opojne droge heroina (2 kg) i da je o radnjama okrivljenih upoznata javnost putem štampanih i elektronskih medija, iz čega se izvodi zaključak da bi njihovo puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira. Pretpostavke i činjenice koje se navode, ne daju odgovor na dva suštinska pitanja kada je riječ o određivanju pritvora po ovom osnovu: prvo, da li pritvaranje odgovara smislu odredbe iz čl. 175 st. 1 shodno kojoj je pritvor potreban da bi se obezbijedilo nesmetano vođenje krivičnog postupka? I drugo, da li postoji realna bojazan da bi puštanje okrivljenih moglo dovesti do ugrožavanja interesa okrivljenih (život, tijelo, bezbjednost i sl.), usljed čega bi nesmetano vođenje krivičnog postupka bilo dovedeno u pitanje?

U jednom od predmeta koji je izazivao izuzetno visok stepen pažnje javnosti Crne Gore u prethodnih par godina (optužnica podignuta 2011. godine), produžavanje pritvora optuženima za zloupotrebu službenog položaja, prvostepeni i drugostepeni sud su obrazložili opisom okolnosti koje bi mogle dovesti do opasnosti po očuvanje javnog reda i mira. Apelacioni sud je u rješenju naveo sljedeće razloge u prilog navedenoj tvrdnji da bi puštanje na slobodu okrivljenih moglo da dovede do opasnosti po očuvanje javnog reda i mira:

S obzirom na vrijednost finansijskih sredstava kao protivpravnog cilja optuženih i to kada se ima u vidu samo finansijsko stanje Opštine B. i nezavidan materijalni položaj u kojem se nalazi, pa je opravdana bojazan da bi njihovo puštanje na slobodu izazvalo revolt kod građana Crne Gore kao poreskih obveznika i lica koja su zainteresovana za sudbinu finansijskih sredstava iz budžeta u čijem punjenju i sami učestvuju, a što bi moglo da dovede do ozbiljne prijetnje javnom redu i miru; posebno imajući u vidu, da su svi optuženi javne ličnosti čiji je prethodni rad, za razliku od ostalih optuženih u ovom krivičnom predmetu, medijski eksponiran i da su poznati mnogo širem krugu građana Crne Gore i van teritorije Opštine B; da je, iz tog razloga, opravdana mogućnost bunta građana pojedinačno ili organizovano koji bi se manifestovao poremećajem međusobno usklađenih odnosa građana izražen protestnim ponašanjem na javnom mjestu, a što bi sve ometalo očuvanje javnog morala i ljudskog dostojanstva; da je

⁵³ „Komentar zakonika o krivičnom postupku Crne Gore“, Prof. dr Milan Škulić, Podgorica, 2009.

njihova prepoznatljivost proizvod njihovog dugogodišnjeg političkog i privrednog angažmana i rezultat njihovog rada i djelovanja, te stalne medijske prezentacije za period prije podizanja optužnice.

Ustavni sud je ukinuo rješenja o produžavanju pritvora Višeg suda u Podgorici i Apelacionog suda pozivajući se na član 5 Evropske konvencije i praksu Evropskog suda za ljudska prava, navodeći da:

Težina krivičnog djela za koje se podnosioci ustavne žalbe terete nije dovoljna da opravda postojanje navedenog pritvorskog osnova već je neophodno i postojanje izuzetnih okolnosti koje ukazuju da bi puštanjem okrivljenih zaista bio narušen javni red i mir. Sud je dužan da navede konkretne razloge za postojanje tih okolnosti. Naime, samo postojanje pretpostavki da bi puštanje na slobodu podnosilaca ustavne žalbe, moglo dovesti do mogućnosti narušenja javnog reda i mira nije dovoljno, jer sud ne može samo da pretpostavlja takvu mogućnost, već mora da utvrdi da postoje neke objektivne okolnosti ili konkretne i argumentovane radnje i postupci koji nesumnjivo ukazuju da će doći do narušavanja javnog reda i mira za slučaj da podnosioci ustavne žalbe budu pušteni na slobodu. Činjenica je, da se u konkretnom slučaju, radi o krivičnom djelu zloupotreba službenog položaja, ali takva činjenica sama po sebi nije, kako je već rečeno, dovoljna da zadovolji standarde, iz člana 5 stav 1 tačka c) Evropske konvencije, već se razlozi za produženje pritvora moraju posmatrati u svijetlu konkretnih okolnosti. Stoga, Ustavni sud ocjenjuje da su nadležni sudovi propustili da preciznije i konkretnije obrazlože na čemu zasnivaju svoje zaključke da bi njihovo puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje javnom redu i miru, jer osim što navode da su podnosioci ustavne žalbe bili javne ličnosti ne iznose druge okolnosti koje bi bile indikativne za ocjenu postojanja navedenog pritvorskog osnova...

...Protivrječnost ovih stavova je očigledna jer je evidentno da je Apelacioni sud svoju ocjenu da, u konkretnom slučaju, postoji pritvorski osnov zasnovao polazeći od toga da su podnosioci ustavne žalbe "javne ličnosti", s obzirom da su u vrijeme predmetnog krivično pravnog događaja bili lokalni funkcioneri u Opštini B, čiji rad je medijski praćen i zbog toga su poznati široj javnosti, da bi odmah iza toga Sud naveo da se prepoznatljivost njihovog rada kod građana ne manifestuje kroz funkciju koju su obavljali, pa je nejasno kakav značaj Apelacioni sud pridaje ovoj činjenici koju uzima za polazište svog stava. Pri tome, ostaje nejasno i to kako Apelacioni sud zaključuje da kroz protestno ponašanje može doći do "otežanog očuvanja javnog morala i ljudskog dostojanstva" naročito, kada se ima u vidu da Evropski sud uvažava da potreba za očuvanjem javnog reda može biti osnov za određivanje pritvora u vrlo ograničenom obimu i to kada činjenice pokazuju da bi puštanjem na slobodu zaista bio narušen javni red i mir (I.A. protiv Francuske), a što po stanovištu Ustavnog suda dolazi u obzir kada se ozbiljna prijetnja javnom redu i miru manifestuje prvenstveno, kroz ugrožavanje lične ili imovinske sigurnosti građana.

ZKP u ovom dijelu sadrži odredbu da je moguće odrediti pritvor okrivljenom za djelo koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica. Shodno sudskoj praksi, u ovu kategoriju krivičnih djela spadaju krivična djela čiji način izvršenja ili posebno teške okolnosti bitno odstupaju od uobičajenog izvršenja odnosno uobičajenih posljedica krivičnih djela. Međutim, postojanje teških okolnosti djela ne odgovara na pitanje koja je svrha određivanja pritvora u svakom konkretnom slučaju. Zakon ne propisuje koji je to legitimni cilj odnosno svrha pritvaranja okrivljenog za navedena krivična djela. Postojanje posebno teških okolnosti djela kao osnova za određivanje pritvora sporno je i kad je riječ o okolnostima koje predstavljaju zakonska obilježja krivičnih djela jer oduzimanje slobode samo zbog postojanja osnovane sumnje da je počinjeno određeno kazneno djelo predstavlja ništa drugo do obavezan pritvor koji je u koliziji sa

pretpostavkom nevinosti i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.⁵⁴ Zbog svega navedenog upitna je primjenjivost zakonskog osnova iz čl. 175 st.1 tač. 4, i realna mogućnost sudije da odgovori izazovu da obrazloži sva tri osnova – koja moraju biti kumulativno ispunjena, uz navođenje činjenica i okolnosti kojima se neće narušavati jedan od osnovnih principa zabrane dvostrukog vrednovanja činjenica, kao i mogućnost utvrđivanje jasne uzročno-posljedične veze između prijetnje očuvanju javnog reda i mira i svrhe određivanja pritvora koja se ogleda u nesmetanom vođenju krivičnog postupka.

5.5. ODREĐIVANJE PRITVORA PRIMJENOM VIŠE ZAKONSKIH OSNOVA

Određivanje pritvora primjenom više zakonskih osnova jedan je od učestalih načina određivanja pritvora u praksi osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori. Od ukupno 258 analiziranih pritvorskih predmeta u 74 predmetu je uočeno određivanje pritvora uz pozivanje na bar dva zakonska razloga za određivanje pritvora. Od navedenog ukupnog broja predmeta, 35 predmeta su predmeti viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju, dok su 39 predmeta vodili osnovni sudovi u Crnoj Gori. Viši sudovi u Podgorici i Bijelom Polju najčešće su obrazlagali određenje pritvora pozivanjem na opasnost od bjekstva (čl. 175 st. 1, tač. 1) i na sprječavanje izvršenja krivičnog djela (čl. 175, st. 1, tač. 3) – to je bio slučaj u 14 od 35 predmeta u kojima je pred višim sudovima određen pritvor po više zakonskih osnova.

Među navedenim rješenjima, problem nedovoljnog obrazloženja osnova uočen je u 3 predmeta, u kojima je sud propustio da navede jasne i ubjedljive razloge koji opravdavaju određivanje pritvora. U jednom predmetu, sud je pozivajući se na osnov iz čl. 175 st.1 tač.1 naveo da postoje okolnosti koje ukazuju da će lice pobjeći ukoliko se nađe na slobodi jer se radi o „povratniku u vršenju krivičnih djela, a ta činjenica ukazuje da za slučaj da se oglasi krivim može očekivati visoku zatvorsku kaznu što ga ne može ostaviti ravnodušnim kod dileme da li da bježi ili da se skriva. Ako se tome dodaju i činjenice da se radi o relativno mlađem licu bez zaposlenja, bez uže porodice, a time i jače veze sa mjestom prebivališta, onda se opasnost od bjekstva i skrivanja uvećava.“ Obrazlažući sprječavanje izvršenja krivičnog djela sud je naveo da „ranija osuđivanost osumnjičenog ukazuje na njegovu sklonost ka vršenju krivičnih djela i da je riječ o višestrukom povratniku što upućuje na zaključak da postoji opasnost da će ponoviti ili nastaviti da vrši krivična djela ako bi se našao na slobodi.“ Navedeno obrazloženje predstavlja primjer u kome oba osnova za određivanje pritvora obrazložena bez navođenja dovoljno konkretnih činjenica i okolnosti koje bi zaista mogle ukazivati na opasnost od bjekstva ili na opasnost od sprječavanja izvršenja krivičnog djela. U dijelu nedovoljne obrazloženosti osnova opasnosti od bjekstva, sud se poziva na činjenicu da je lice povratnik u vršenju krivičnih djela i tu činjenicu uvezuje sa okolnošću da za slučaj osude može očekivati visoku zatvorsku kaznu što u krajnjem povezuje sa njegovim ličnim karakteristikama da je riječ o o relativno mlađem licu bez zaposlenja, bez uže porodice.⁵⁵ Sa druge strane, činjenica da je lice povratnik u vršenju krivičnih djela ne može biti odlučujuća pri određivanju pritvora po ovom osnovu. Obrazlažući ovaj

⁵⁴ Z. Đurđević, D. Tripalo: „Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006

⁵⁵ Ovdje se valja još jednom pozvati na stav Apelacionog suda Crne Gore u kome je navedeno da „to što je neko mlad, neoženjen i nezaposlen ne može se cijeliti kao okolnost koja ukazuje na opasnost od bjekstva, sama za sebe, kao ni u vezi sa težinom krivičnog djela koja se izražava kroz visinu zatvorke kazne“.

osnov, sud se iznova poziva na činjenicu da se radi o višestrukom povratniku u vršenju krivičnih djela, s tim što propušta da se pozove na navode iz kaznene evidencije lica, čime ostaje nepoznanica da li je lice osuđivano u predmetima za istovrsna krivična djela, u kom slučaju bi ovaj pritvorski razlog bio opravdan.

U drugom predmetu, u kome je pritvor određen po navedenim osnovama iz čl. 175 st.1 tač.1 i čl. 175 st.1. tač 3 ZKP-a, sud je nedovoljno obrazložio osnov opasnosti od bjekstva, navodeći da „postoje okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni pobjeći ukoliko se nađe na slobodi. Iz podataka koje je dao o sebi proizilazi da je povratnik, pa za slučaj da bude oglašen krivim može očekivati visoku zatvorsku kaznu, što ga ne može ostaviti ravnodušnim kod dileme da li da se skriva ili da bježi“. Vijeće je u postupku po žalbi na rješenje o određivanju pritvora navelo da „težina krivičnog djela izražena kroz visinu zakonom zapriječene kazne za predmetno krivično djelo koja bi okrivljenom mogla da bude izrečena za slučaj da bude oglašen krivim nije osnov određivanja pritvora po osnovu iz čl. 175 st.1 tač.1 ukoliko ne postoje druge odlučujuće činjenice i okolnosti koje bi ukazivale na opasnost od bjekstva.“ Lice je u ovom predmetu ostalo u pritvoru po osnovu iz čl. 175 st.1 tač.3 koji je u konkretnom slučaju bio opravdan.

Konačno, u trećem predmetu u kome je uočeno nedovoljno obrazloženje rješenja o određivanju pritvora, sud je izostavio da obrazloži osnove iz čl. 175 st.1 tač.2, 175. st.1 tač.4, navodeći stereotipne formulacije, bez dovoljno činjenica kojima bi se opravdalo određivanje pritvora po ova dva osnova. Sud je u konkretnom slučaju naveo da „postoje okolnosti koje ukazuju da će osumnjičeni ometati postupak uticajem na svjedoke jer je neophodno saslušati svjedoke na okolnosti događaja, a istovremeno u pitanju je krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora od 10 godina ili teža i postoje okolnosti koje ukazuju da bi boravkom osumnjičenog na slobodi došlo do ozbiljne prijetnje za očuvanje javnog reda i mira“. Kao što se iz sadržine rješenja vidi, sud je izostavio da obrazloži zbog kojih okolnosti postoji opasnost od uticaja na svjedoke, ujedno ne navodeći ni imena svjedoka ni pojedinačne okolnosti koje idu u prilog opasnosti od uticaja njih. Sa druge strane, potpuno paušalno i apstraktno se sud poziva na čl. 175 st.1 tač. 4 bez navođenja okolnosti i činjenica koje bi opravdale određivanje pritvora po ovom osnovu.

U pritvorskim predmetima koji su analizirani pred osnovnim sudovima u Crnoj Gori evidentirano je da je u 39 predmeta pritvor određen po više osnova. U 13 predmeta sud je obrazložio određenje pritvora primjenom osnova opasnosti od bjekstva (čl. 175 st.1 tač.1) i sprječavanja izvršenja krivičnog djela (175 st.1 tač. 3). U jednom predmetu sud je, prihvatajući predlog tužioca za određivanjem pritvora, naveo da je predlog ODT-a osnovan i „pošto se ukazuje potreba za saslušanjem svjedoka oštećenih i drugih svjedoka, to je po mišljenju ovog suda imalo smisla odrediti pritvor osumnjičenom u smislu čl. 175 st.1 tač.2, a takođe je imalo smisla odrediti pritvor i shodno čl. 175 st.1 tač.3 jer je evidentno iz izvoda kaznene evidencije da je osumnjičeni do sad osuđivan 21 put od čega u više navrata za krivično djelo teška krađa iz čl. 240 KZ CG za koje je osnovano sumnjiv“. Kao što se vidi iz same formulacije, sud je izostavio da navede na kojim činjenicama temelji potrebu određivanja pritvora po osnovu iz čl. 175 st.1 tač.2 – puko navođenje potrebe da se u nastavku postupka saslušaju svjedoci oštećeni i svjedoci, ne predstavlja dovoljno obrazloženje ovog osnova, već treba navesti imena i prezimena svjedoka i konkretne okolnosti usljed čijeg postojanja je opravdana bojazan od ometanja postupka uticajem na svjedoke.

Prilikom analize ove vrste predmeta u osnovnim sudovima uočen je problem nedovoljnog obrazlaganja predloga za određivanje pritvora od strane nadležnih državnih tužilaca. Naime, postoje slučajevi u kojima se tužilac opredjelio da predloži određivanje pritvora po dva, tri pa čak i četiri pritvorska osnova, ne navodeći pri tom ubjedljive i jake argumente. U tom smislu, sud je odbijao predloge tužioca po onim osnovima za koje ne postoje dovoljno ubjedljive činjenice i okolnosti iz kojih je sud mogao cijeniti kao opravdano izricanje mjere pritvora, pa je često od nekoliko predloženih osnova za određivanje pritvora samo jedan bio osnovan, i prihvaćen od suda.

6. TRAJANJE PRITVORA

Pravo na suđenje ili oslobađanje u razumnom roku podrazumijeva da se pritvor prije suđenja smatra izuzetnom mjerom koja treba da traje najkraće moguće vrijeme, uz postojanje pretpostavke slobode, odnosno puštanja na slobodu uz jemstvo ili drugu blažu mjeru za obezbjeđenje prisustva.⁵⁶ Ustavom Crne Gore je propisano da je pritvor izuzetna mjera koja se izriče samo kada je neophodna za vođenje krivičnog postupka i da trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme.⁵⁷ Rok trajanja pritvora počinje da teče od dana pritvaranja, a ako se do isteka šest mjeseci ne podigne optužnica, okrivljeni se pušta na slobodu. ZKP predviđa različito trajanje pritvora, zavisno od faze krivičnog postupka. U fazi istrage, pritvor može trajati maksimalno 30 dana od dana lišenja slobode. Nakon toga lice može ostati u pritvoru samo na osnovu rješenja o produženju pritvora. Pritvor se može produžiti najduže za dva mjeseca. Ako se postupak vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora preko pet godina, nadležni organ može produžiti pritvor najduže za tri mjeseca. Ako optužnica ne bude podignuta posle tih maksimalnih šest mjeseci pritvora, pritvoreno lice mora biti pušteno na slobodu. Odredbom čl. 179 ZKP-a propisano je da od podizanja optužnice do donošenja prvostepene presude pritvor može trajati najduže tri godine. U ovoj fazi pritvora, posebno važno je naglasiti obavezu vijeća da, po predlogu stranaka ili po službenoj dužnosti, preispituje postojanje razloga za pritvor i da donese rješenje o produženju ili ukidanju pritvora, po isteku svaka dva mjeseca nakon stupanja optužnice na pravnu snagu. Shodno odredbi čl. 376 st. 6 ZKP-a pritvor koji je određen ili produžen nakon izricanja presude može trajati do pravosnažnosti presude, a najduže dok ne istekne vrijeme trajanja kazne izrečene u prvostepenoj presudi.

Od ukupno 258 analiziranih pritvorskih predmeta, u 239 predmeta pritvor je određen u fazi istrage dok je u 19 predmeta određen u fazi nakon podizanja optužnog akta. Ni u jednom analiziranom slučaju pritvor nije određen nakon izricanja presude.

Tabela 6: Analizirani pritvorski predmeti po fazama u kojima je pritvor određen

Sudovi	Pritvor određen u istrazi	Pritvor određen nakon optuženja	Pritvor određen nakon izricanja odluke
Osnovni	160	19	0
Viši	79	0	0
UKUPNO:	239	19	0

U toku istraživanja, tim Akcije za ljudska prava došao je do podataka da pritvor u fazi istrage traje u najvećem broju analiziranih slučajeva do 30 dana od dana lišenja slobode. U osnovnim sudovima, veoma visok procenat predmeta (94%) u kojima pritvor u fazi istrage traje do 30 dana, vodi zaključku da se poštuju zakonske odredbe kada je riječ o trajanju pritvora u fazi istrage. U predmetima u kojima je rješenje o određivanju pritvora doneseno od strane sudija za istragu viših sudova, od ukupno analiziranih 79 predmeta, u 43 predmeta pritvor je trajao do 30 dana u fazi istrage,

⁵⁶ CCPR, General Comment No. 08: Right to liberty and security of persons (Art. 9): 06/30/1982.

⁵⁷ Ustav Crne Gore, član 30 (Sl. list CG br. 1/07 i 38/13)

dok je u 29 slučajeva pritvor trajao do 60 dana od dana lišenja slobode. U svega 9 predmeta, pritvor je u fazi istrage trajao preko 60 dana.

Tabela 7: Trajanje pritvora u fazi istrage

Sudovi	do 30 dana	od 30 do 60 dana	preko 60 dana
Osnovni	149	5	4
Viši	43	29	9
UKUPNO:	192	34	13

Od 239 predmeta u kojima je pritvor određen u fazi istrage, u 219 je i produžen nakon podizanja optužnog akta. U 149 predmeta pritvor u fazi glavnog pretresa trajao je do 60 dana, dok je u 22 predmeta pritvor nakon podizanja optužnog akta trajao preko 120 dana. U tom kontekstu, u predmetima koji su analizirani, a koji se vode pred osnovnim sudovima, pritvor je najčešće trajao do 60 dana (80%), dok u postupcima pred višim sudovima pritvor je u 59 predmeta trajao do 120 dana (79%) od dana podizanja optužnice.

Tabela 8: Trajanje pritvora u fazi glavnog pretresa

Sudovi	do 60 dana	od 60 do 120 dana	preko 120 dana
Osnovni	118	22	7
Viši	31	28	15
UKUPNO:	149	50	22

Analizom je utvrđeno da je od ukupno 219 predmeta u kojima je pritvor produžen nakon podizanja optužnog akta, u 113 predmeta pritvor produžen i nakon izricanja presude, u skladu sa odredbama čl. 376 ZKP-a.

Tabela 9: Broj predmeta u kojima je pritvor produžen nakon izricanja presude

Sudovi	Broj predmeta
Osnovni	65
Viši	48
UKUPNO:	113

Od ukupno analiziranih 179 pritvorskih predmeta u osnovnim sudovima, u 23 predmeta sud je izrekao kaznu zatvora koja se vremenski preklapa sa periodom koji su okrivljeni proveli u pritvoru. Na taj način, pritvor je praktično transformisan iz mjere koja služi za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u kaznu zatvora,

Tabela 10: Broj predmeta u kojima je izrečena kazna zatvora u dužini trajanja pritvora

Sudovi	Broj predmeta
Osnovni	23
Viši	1
UKUPNO:	24

7. JEMSTVO

ZKP u čl. 170 predviđa da okrivljeni koji treba da bude stavljen u pritvor i okrivljeni koji je već stavljen u pritvor samo zbog postojanja okolnosti koje ukazuju da će pobjeći ili iz razloga propisanih u članu 175 stav 1 tačka 5 ZKP-a – kada uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres, može se ostaviti na slobodi, odnosno može se pustiti na slobodu, ako on lično ili ko drugi za njega pruži jemstvo da do kraja krivičnog postupka neće pobjeći, a sam okrivljeni obeća da se neće kriti i da bez odobrenja neće napustiti svoje boravište.

Jemstvo, u svom teorijsko-pravnom značenju ima dvije osnovne funkcije: prva - shodno kojoj se javlja kao zamjena već određenoj mjeri pritvora (tzv. naknadna supstitucija) i druga – kada se jemstvo određuje neposredno prije određivanja pritvora (prethodna supstitucija). U praksi sudova u Crnoj Gori pritvor je bio mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog koja se daleko češće koristila, dok je jemstvo rijetko razmatrano i određivano od strane sudova. U prethodnom istraživanju koje je u svrhu procjene primjene mjere jemstva u vidu naknadne supstitucije sprovedla Misija OEBS-a u Crnoj Gori tokom 2011. i 2012. godine jemstvo je uočeno u svega 8 od 316 analiziranih predmeta, na osnovu čega je zaključeno da se jemstvo ne koristi dovoljno kao mogućnost da u određenom trenutku u postupku zamijeni već određeni pritvor.

Imajući u vidu takvu praksu, tim Akcije za ljudska prava se u istraživanju posebno usmjerio na primjenu mjere jemstva – i već na početku istraživanja u redovnoj komunikaciji sa sudovima, posebno je tražen uvid u predmete u kojima se sud opredijelio za određenje jemstva. Na osnovu informacija dobijenih od svih sudova, u posmatranom periodu jemstvo je određeno u 32 slučaja. Analizirana su 22 dostupna predmeta. U tim predmetima, jemstvo se kao „prethodna supstitucija” mjeri pritvora pojavilo u 8 predmeta, dok je u 14 predmeta jemstvo zamijenilo pritvor u toku trajanja postupka.

Tabela 11: Pregled uzorka predmeta u kojima je određeno jemstvo

JEMSTVO		
Ukupno analiziranih predmeta	Određeno prije pritvora	Zamijenilo pritvor
22	8	14

Na osnovu ovih podataka, zaključujemo da se jemstvo – kao alternativna mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje postupka i dalje ne koristi u značajnijem obimu u praksi pravosudnih institucija u Crnoj Gori. Ovaj zaključak nalazi svoje uporište i u činjenici da ni u jednom od 22 analizirana predmeta, predlog za određivanje jemstva nije došao od strane suda ili nadležnih državnih tužilaca. Zakonska obaveza suda i tužioca je da moraju da vode računa da se ne primjenjuje teža mjera ukoliko se obezbjeđenje prisustva okrivljenog može postići primjenom blaže mjere – jemstva ili mjerama nadzora. Takođe, ni argument da je riječ o tzv. „dobrovoljnoj mjeri” koja podrazumijeva nedvosmisleni saglasnost okrivljenog ne stoji, jer bi sud (a i tužilac) u svakom slučaju trebalo da upozore

okrivljenog ili njegovog branioca da bi davanje jemstva moglo značiti izbjegavanje primjene mjere pritvora odnosno lišenja slobode – odnosno da bi se na taj način mogla postići svrha jemstva kroz dobijanje garancije da će okrivljeni biti dostupan nadležnim organima za vrijeme trajanja postupka. Dakle, uloga suda i tužioca u preispitivanju okolnosti u kojima se može odrediti pritvor je ključna, ali isto tako, sa aspekta poštovanja principa pretpostavke nevinosti i dosljedne primjene odredbi ZKP-a koje se odnose na primjenu mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka, oni moraju voditi računa da se pritvor primjenjuje samo izuzetno i dodatno afirmisati primjenu navedenih mjera, među kojima je i jemstvo.

Analizom predmeta utvrđeno je da se jemstvo u praksi češće javlja kao naknadni supstitut mjeri pritvora. Tako je u 14 predmeta jemstvo zamijenilo mjeru pritvora, dok je u 8 predmeta, jemstvo imalo karakter prethodnog supstituta mjeri pritvora (određeno prije određivanja mjere pritvora). Obrazloženja odluka kojima sud određuje jemstvo, baziraju se na obrazloženju ključnih činjenica – težini krivičnog djela, ličnim i porodičnim prilikama okrivljenog kao imovnom stanju lica koje daje jemstvo. Rješenja o određivanju mjere jemstva uglavnom sadrže opisne konstrukcije, ne navodeći dovoljno informacija niti činjenica na bazi kojih se opravdava određivanje mjere jemstva. Karakterističan primjer jezičkih konstrukcija koje se koriste pri obrazloženju rješenja kojim se određuje jemstvo je: "Predlog za jemstvo je osnovan imajući u vidu težinu krivičnog djela, imovinske prilike osumnjičenog koji je lice lošeg imovnog stanja i dato obećanje da će se odazvati svakom pozivu suda, jemstvo je dovoljna garancija da osumnjičeni neće pobjeći i time ometati tok postupka." Iako ovakvo obrazloženje sadrži minimum potrebnih informacija, pozivajući se na težinu krivičnog djela i loše imovinske prilike osumnjičenog – rješenje ipak ne sadrži bitne informacije koje se tiču ličnih i porodičnih prilika osumnjičenog (stepen obrazovanja, bračno stanje, roditeljski status, zaposlenost, i sl.) koje takođe mogu bitno uticati na primjenu mjere jemstva. Iako sud uvijek prihvata određeni novčani iznos za jemstvo (u konkretnom slučaju određeno je jemstvo u iznosu od 3.500 eura), sud, shodno pravnoj teoriji, nije dužan da obrazlaže zbog čega je cijenio da je predloženi iznos adekvatan u odnosu na konkretni slučaj. Primjer obrazloženog rješenja kojim se određuje jemstvo nalazimo u sljedećem predmetu: "Odlučujući o prihvatanju jemstva, sud je imao u vidu težinu krivičnog djela, okolnosti pod kojima je izvršeno, životne i materijalne prilike osumnjičenog, da je isti lice sa stalnim poslom i prihodima, i da ima porodicu i izvjestan životni standard koji im omogućava da dođu u Crnu Goru iz Rusije. Obzirom na navedeno, sud smatra da je ponuđeni iznos jemstva od 5.000 eura uz njegovo lično obećanje o daljem prisustvu u postupku tj. da se neće kriti i bježati predstavljaju dovoljnu garanciju za njegovo dalje prisustvo u postupku". U ovom dijelu je veoma bitno naglasiti da svako rješenje o jemstvu, mora da sadrži pored materijalne – i moralnu garanciju lica, koja se sastoji u izjavi okrivljenog da se neće kriti, i da bez odobrenja, neće napustiti svoje boravište.

U 21 od ukupno 22 analizirana slučaja, jemstvo je određeno na novčani iznos. Novčani iznosi jemstva su iznosili od 2.000 Eura do 10.000 Eura. U samo jednom slučaju, jemstvo je sastojalo u stavljanju hipoteke na nepokretnosti člana porodice okrivljenog, što je sud prihvatio, obrazlažući odluku na sljedeći način: „Okrivljenom je pritvor određen zbog opasnosti od bjekstva. Iz spisa predmeta proizilazi da isti živi u Podgorici, na navedenoj adresi. Uz to, okrivljeni je pred ovim sudom dao obećanje da se do kraja postupka neće kriti niti bez odobrenja napustiti boravište, a

da će se na svaki poziv suda uredno odazvati, što je konstatovano službenom zabilješkom. Takođe, vijeće je iz prepisa lista nepokretnosti utvrdilo da se stan površine 50 m² vodi na sestru okrivljenog koja je saglasna da isti bude jemstvo da će se njen brat (okrivljeni) odazvati svakom suđenju pred ovim sudom. Sve ove okolnosti, prema mišljenju suda, a imajući u vidu težinu zapriječene kazne za krivično djelo stavljeno mu na teret i visinu ponuđenog jemstva (50.000 Eura) isključuju sumnju da će okrivljeni, ukoliko se i u daljem toku postupka bude branio sa slobode, do završetka postupka pobjeći i time ometati tok postupka“. Sud je u samo jednom od analiziranih predmeta uz izricanje mjere jemstva koja se sastojala u polaganju novčanog iznosa od 10.000 Eura odredio mjeru zabrane pristupa oštećenoj i njenoj porodici.

U jednom karakterističnom predmetu, na predlog branioca okrivljenog, ODT je dao preliminarnu saglasnost da se ukine pritvor i odredi jemstvo u iznosu od 10.000 Eura. Sud je na glavnom pretresu odbio predlog branioca okrivljenog, jer se „okrivljeni tokom glavnog pretresa, prilikom odlučivanja o predlogu njegovog branjenika, obratio oštećenoj riječima „je**** vam mater“ nakon čega je zastupnik optužbe u konačnom naveo da odustaje od mišljenja da okrivljenom treba ukinuti pritvor. Imajući u vidu da je okrivljeni prije ranijeg pretresa pljunuo majku oštećene a da je prije ovog pretresa prijetio oštećenoj, sud nalazi da njegova izjava da se neće kriti i da će se odazvati na poziv suda ne predstavljaju jasno, iskreno i uvjerljivo izjašnjenje okrivljenog“. Branilac okrivljenog je podnio žalbu po rješenju Višem sudu, koji je u postupku po žalbi vratio predmet sudu na ponovno odlučivanje „iz razloga što prvostepeni sud nije u dovoljnoj mjeri cijenio težinu krivičnog djela – činjenicu da je pritvor određen po pritvorskom osnovu iz čl. 448 st.1 tač. 1 ZKP-a, a nejasni su razlozi kojima se neopravdava iznos ponuđenog jemstva budući da prijetnje i pljuvanje ne predstavljaju okolnosti koje bi ukazivale na opasnost od bjekstva, već na neki drugi pritvorski osnov.“ Sud je prilikom ponovnog odlučivanja usvojio predlog za održavanjem jemstva i ukinuo pritvor.

Imajući u vidu da je jedan od opštih zaključaka i ovog istraživanja upravo taj da se pritvor u praksi pravosudnih institucija u Crnoj Gori najčešće određuje po osnovu opasnosti od bjekstva, u narednom periodu neophodno je unaprijediti primjenu mjere jemstva u svim situacijama u kojima sud procijeni da postoje uslovi za njegovu primjenu. Sudovi u Crnoj Gori moraju izgraditi restriktivan pristup određivanju pritvora, a jedan od najefikasnijih načina za to je afirmacija primjene ostalih mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka – jemstva i mjera nadzora.

8. MJERE NADZORA

Ustav Crne Gore u čl. 39 jamči pravo na slobodu kretanja i nastanjivanja, kao i pravo napuštanja Crne Gore, ali ujedno predviđa i to da se ova sloboda može ograničiti samo ukoliko je to potrebno za vođenje krivičnog postupka. Upravo u ovoj Ustavnoj odredbi nalazimo pravni osnov za mjere nadzora iz čl. 166 ZKP-a u kojem je predviđeno da ukoliko postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni mogao pobjeći, sakriti se, otići u nepoznato mjesto ili u drugu državu ili ometati vođenje krivičnog postupka, sud može, po službenoj dužnosti, po predlogu tužioca ili oštećenog, obrazloženim rješenjem okrivljenom izreći jednu ili više mjera nadzora. Mjere nadzora shodno ZKP-u su: zabrana napuštanja stana; zabrana napuštanja boravišta; zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja; obaveza povremenog javljanja određenom državnom organu; zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licima; privremeno oduzimanje putne isprave i privremeno oduzimanje vozačke dozvole. Navedenim mjerama se, shodno odredbama ZKP-a, ne može ograničiti pravo okrivljenom da živi u svom stanu, da se nesmetano viđa sa članovima porodice, bliskim srodnicima i svojim braniocem, osim kada se postupak vodi zbog krivičnog djela učinjenog na štetu člana porodice ili bliskog srodnika, kao i da obavlja svoju profesionalnu djelatnost, osim kad se postupak vodi zbog krivičnog djela učinjenog u vezi sa obavljanjem te djelatnosti. Takođe, čl. 166 propisano je da se sprovođenje mjera nadzora zabrana napuštanja stana, zabrana napuštanja boravišta, zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, obaveza povremenog javljanja određenom državnom organu i zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licima - može se kontrolisati elektronskim nadzorom. Međutim, sistem elektronskog nadzora poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom još uvijek nije zaživio u praksi.

Mjere nadzora se ne primjenjuju dovoljno u Crnoj Gori. Bez sumnje, praksa državnog tužilaštva u predlaganju mjera i praksa suda u određivanju mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog se dominantno vezuje za određivanje pritvora – iako je ZKP, uvođenjem mjera nadzora i jemstva, stavio na raspolaganje sudu mnoštvo alternativnih mjera, čijom se primjenom efikasno može obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje postupka. Na osnovu dobijenih podataka, od ukupno ... predmeta, u svega 17 predmeta u posljednjih godinu i po dana su primijenjene mjere nadzora. Tim Akcije za ljudska prava je analizirao sve navedene predmete.

Tabela 12: Mjere nadzora u analiziranim predmetima

Mjera nadzora	Broj analiziranih predmeta
Privremeno oduzimanje putne isprave	5
Zabrana napuštanja boravišta	1
Povremeno javljanje određenom državnom organu	2
Oduzimanje vozačke dozvole	1
Zabrana napuštanja mjesta boravišta i povremeno javljanje određenom državnom organu	1
Zabrana napuštanja boravišta i privremeno oduzimanje putne isprave	5
Privremeno oduzimanje putne isprave i	2

oduzimanje vozačke dozvole	
UKUPNO:	17

Od 17 analiziranih predmeta, u pet predmeta je određena mjera privremenog oduzimanja putne isprave, u dva predmeta je određena mjera obaveze povremenog javljanja određenom državnom organu. U po jednom predmetu sud je odredio mjeru oduzimanja vozačke dozvole, i mjeru zabrane napuštanja boravišta. U osam predmeta, sud je odredio po dvije mjere nadzora.

U svih pet predmeta u kojima je određena mjera nadzora oduzimanje putne isprave, inicijativa za izricanje mjere došla je od strane nadležnog tužioca, koji je cijenio da bi se primjenom mjera nadzora mogla postići svrha koja se ogleda u obezbjeđenju prisustva okrivljenog i nesmetanog vođenja krivičnog postupka. Osnov za određivanje mjere oduzimanja putne isprave bila je opasnost od bjekstva, u smislu odredbe iz čl. 166 ZKP-a. Ovdje treba naglasiti da formalno ne postoji razlika između opasnosti od bjekstva koje predviđa čl. 166 i opasnosti od bjekstva koje je prepoznato kao jedan od razloga za određivanje mjere pritvora shodno čl. 175 st.1 tač.1 ZKP-a, kao ni opasnosti od bjekstva koje je razlog za određivanje jemstva u smislu odredbe iz čl. 170 st. 1 ZKP-a. Međutim, faktička razlika među navedenim osnovima opasnosti od bjekstva se može praviti shodno dva kriterijuma: prvi – stepen opasnosti od bjekstva, i drugi – vjerovatnoća da bi se bjekstvo moglo spriječiti na odgovarajući način. Odgovor koji od kriterijuma će na koji način biti cijenjen može dati sud na temelju svoje slobodne ocjene činjenica,⁵⁸ ali svakako, kada postoji opasnost od bjekstva, sud mora cijeniti na adekvatan način sve činjenice i okolnosti slučaja, kako bi mogao donijeti odgovarajuću odluku o tome koju mjeru obezbjeđenja prisustva okrivljenog je u konkretnom slučaju potrebno primijeniti. Shodno činjenici da sudovi i dalje u najvećem broju slučajeva određuju mjeru pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva (44% u ovom istraživanju), može se izvesti zaključak da sudovi iste ili slične okolnosti u najvećem broju slučajeva cijene u prilog određivanja mjere pritvora. Tako je, analizom predmeta u kojima je određena mjera privremenog oduzimanja putne isprave, utvrđeno da se sud pri izricanju ove mjere, uglavnom poziva na iste okolnosti i činjenice koje u pritvorskim predmetima cijeni kao činjenice relevantne za određivanje znatno teže – mjere pritvora. Stoga, u ovom dijelu bi neophodno bilo striktnije poštovati odredbu iz čl. 163 st. 2 ZKP-a shodno kojoj se nadležni sud mora pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera ako se ista svrha može postići blažom mjerom. U tom kontekstu, pogotovu kada je riječ o opasnosti od bjekstva, sud mora preispitati primjenu ili mjera nadzora ili jemstva, kako bi se smanjio broj pritvorskih predmeta u kojima je pritvor određen po ovom osnovu.

⁵⁸ Vidjeti više: „Komentar zakonika o krivičnom postupku Crne Gore“, Prof. dr Milan Škulić, Podgorica, 2009.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- U poređenju sa nalazima prethodnog istraživanja koje je sproveda Misija OEBS u Crnoj Gori od 1.01.2011. do 1.07.2012. godine, ovo istraživanje je pokazalo da je **u pojedinim oblastima postignut napredak – prije svega u obrazlaganju rješenja o određivanju pritvora, dok su pojedini aspekti određivanja pritvora i posebno, primjena alterativnih mjera – jemstva i mjera nadzora i dalje problematični i zahtjevaju dalji, kontinuirani rad pravosudnih institucija na unaprijeđenju njihove primjene.**

- **Pritvor je pravilo u praksi viših sudova, dok osnovni sudovi određuju pritvor u veoma malom broju slučajeva.**

- **Pritvor se i dalje najučestalije određuje po osnovu opasnosti od bjekstva.** Ova praksa bi se mogla promijeniti kada bi sudovi restriktivnije prilazili određivanju pritvora po ovom osnovu i učestalije primjenjivali mjere nadzora ili jemstvo kao mjere koje mogu efikasno zamijeniti pritvor i obezbijediti prisustvo okrivljenog u toku krivičnog postupka.

- **Tužioci predloge za određenje pritvora po pravilu zasnivaju na stereotipnim obrazloženjima, bez dovoljno uvjerljivih razloga kojima bi opravdali osnove za određivanje pritvora.**

- **Sudovi poštuju odredbe Ustava i ZKP-a o trajanju pritvora** u svim fazama krivičnog postupka, vodeći računa da se trajanje pritvora svede na najkraće moguće vrijeme.

- Iako se u prethodnih godinu i po dana **povećao broj jemstava, može se reći da se ovaj institut i dalje ne koristi dovoljno, kao ni mjere nadzora.**

- U praksi još uvijek **nije zaživio sistem elektronskog nadzora** poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka.

1. Procenat učestalosti određivanja pritvora od strane viših sudova u Crnoj Gori je i dalje izuzetno visok. U posljednjih godinu i po dana (od 1.7.2012. do kraja 2013), u višim sudovima pritvor je određen u 213 od ukupno 396 predmeta, odnosno u 53.78% predmeta, što je ipak manje u odnosu na izvještajni period istraživanja Misije OEBS-a u kome je pritvor određen u 65,32% predmeta u Višim sudovima. Ovo potvrđuje ranije iznijeti zaključak da je određivanje pritvora u višim sudovima pravilo, a ne izuzetak. Za razliku od viših sudova, osnovni sudovi znatno ređe određuju pritvor – u svega 5.12% predmeta (u poređenju sa istraživanjem Misije OEBS-a kada je pritvor određen u 4,76% došlo je do neznatnog uvećanja broja pritvorskih predmeta). ***S obzirom na i dalje izuzetno visok procenat učestalosti određivanja pritvora u praksi viših sudova, neophodno je da posebno Apelacioni sud utiče na restriktivniji pristup određivanju i produženju pritvora.***

2. Pritvor se najčešće određuje zbog opasnosti od bjekstva. Od ukupno analiziranih 258 pritvorskih predmeta, u 114 predmeta (44%) pritvor je određen po ovom zakonskom osnovu. ***Opasnost od bjekstva može se preduprediti i jemstvom ili nadzorom, pa se predlaže sudovima da striktno primjenjuju odredbu čl. 163 st. 2 ZKP-a, prema kojoj se moraju pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih***

mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera, ako se ista svrha može postići blažom mjerom.⁵⁹

3. Viši sudovi po pravilu obrazlažu osnov opasnosti od bjekstva (čl. 175, st. 1, tač. 1) u skladu s evropskim standardom. Od 33 rješenja o određivanju pritvora viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju zbog opasnosti od bjekstva, 31 rješenje je bilo adekvatno obrazloženo. S druge strane, od ukupno analiziranih 81 rješenja o određivanju pritvora osnovnih sudova po osnovu opasnosti od bjekstva - 11 rješenja nije sadržalo adekvatno obrazloženje. ***Podsjećamo da opasnost od bjekstva, mora biti obrazložena uvjerljivim i ubjedljivim činjenicama koje nedvosmisleno iskazuju potrebu da se okrivljenom odredi pritvor po ovom osnovu, s posebnim osvrtom na činjenice zbog kojih primjena mjera nadzora (zabrane napuštanja stana, zabrane napuštanja boravišta, obaveze okrivljenog da se povremeno javlja državnom organu i sl.) ili jemstva ne bi mogla da obezbijedi prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka.***

4. Od ukupno 258 analiziranih predmeta, u 18 predmeta pritvor je određen zbog opasnosti od opstrukcije dokaza (čl. 175, st. 1, tač. 2). Od ovih 18 rješenja (i viših i osnovnih sudova), 13 je bilo obrazloženo u skladu s evropskim standardom. Međutim, u 5 predmeta, sud nije dao konkretne i ubjedljive razloge za postojanje ovog pritvorskog osnova, već je navodio paušalne tvrdnje da predstojeće saslušavanje neodređenih svjedoka samo po sebi znači opasnost da će okrivljeni na njih izvršiti uticaj. ***Koluzionarna opasnost se mora obrazložiti navođenjem konkretnih okolnosti koje govore u prilog tome da će okrivljeni ometati postupak uticajem na svjedoke ako se ostavi na slobodi. Prilikom odlučivanja o ovom pritvorskom osnovu, morala bi se prvenstveno razmotriti mogućnost primjene mjera nadzora (zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja i zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licima), pa obrazložiti zbog čega u konkretnom slučaju nije dovoljna njihova primjena već je pritvor neophodan.***

5. Istraživanjem je bilo obuhvaćeno i 49 pritvorskih predmeta u kojima je pritvor određen po osnovu rizika da će okrivljeni ponoviti, dovršiti pokušano krivično djelo ili učiniti djelo kojim prijeti (čl. 175, st. 1, tač. 3). U svega tri predmeta je primjećeno neadekvatno obrazloženje. ***U odnosu na obrazloženje rješenja o određivanju pritvora po ovom pritvorskom osnovu postignut je napredak i treba nastaviti sa pozitivnom praksom.***

6. U 11 analiziranih predmeta pritvor je bio određen zbog posebno teških okolnosti slučaja i potrebe da se sačuva javni red i mir (osnov iz čl. 175, st. 1, tač. 4). Od 11 predmeta, 10 su bili predmeti pred višim sudovima. U predmetima je primjećen nedovoljan nivo obrazloženja uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni da bi određivanje pritvora po ovom osnovu bilo moguće. Ovo posebno u dijelu obrazlaganja prijetnji po očuvanje javnog reda i mira, koje se ne obrazlažu sa dovoljno konkretnih i ubjedljivih činjenica. Apelacioni sud je u predmetima u kojima je izjavljivana žalba na rješenje o određivanju pritvora po ovom osnovu, odbijao žalbe, navodeći da su prvostepeni sudovi valjano obrazložili pobijana rješenja. Pri tom Apelacioni sud je

⁵⁹ "Nadležni sud će se pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera, ako se ista svrha može postići blažom mjerom."

koristio istu argumentaciju kao i prvostepeni sudovi, ne obrazlažući na adekvatan način ovaj pritvorski osnov. *Analiza dosadašnje primjene ovog pritvorskog osnova ukazala je na značajne probleme i nerijetko ograničene mogućnosti sudija da odgovore izazovu i obrazlože sva tri uslova, uz navođenje činjenica i okolnosti kojima se neće narušavati jedan od osnovnih principa zabrane dvostrukog vrednovanja činjenica, kao i mogućnost utvrđivanje jasne uzročno-posljedične veze između prijetnje očuvanju javnog reda i mira i svrhe određivanja pritvora koja se ogleda u nesmetanom vođenju krivičnog postupka. Cijeneći dosadašnju primjenu pritvorskog osnova člana 175 stav 1 tačke 4 ZKP-a, neophodno je pri narednim izmjenama i dopunama ZKP-a posebno precizirati ovaj pritvorski osnov, jer se on sada faktički primjenjuje kao osnov za „obavezni pritvor“, koji je suprotan međunarodnim standardima.*

7. Apelacioni sud je u dva slučaja, postupajući po žalbi na rješenja o određivanju pritvora našao da rješenja prvostepenih sudova ne sadrže činjenice i okolnosti kojima se opravdava određivanje pritvora. U jednom predmetu, Apelacioni sud je preinačio rješenje Višeg suda i ukinuo pritvor licu, dok je u drugom slučaju ukinuo rješenje o određivanju pritvora i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovni postupak i odlučivanje. Analizom predmeta utvrđeno je da je učestala praksa Apelacionog suda da u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora odbija žalbe kao neosnovane i potvrđuje rješenja, pozivajući se uglavnom na argumentaciju koju nižestepeni sudovi koriste u obrazloženjima rješenja. *Neophodno je da Apelacioni sud detaljnije obrazlaže svoje odluke u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora, i da ih ne bazira samo na argumentaciji nižestepenih sudova, već da daje razumljivu i ubjedljivu argumentaciju u prilog svojim obrazloženjima, pozivajući se i na međunarodne standarde i praksu Evropskog suda za ljudska prava.*

8. Državni tužioci predloge za određenje pritvora po pravilu zasnivaju na stereotipnim obrazloženjima, bez dovoljno uvjerljivih razloga za opravdanje osnova za određivanje pritvora. Tokom istraživanja, uočeni su primjeri predloga za određivanje pritvora koji su sadržali kopirane jezičke formulacije koje suštinski ne obrazlažu potrebu za određivanjem pritvora, nekad „na silu“ pokušava izvesti zaključak da je neophodno odrediti pritvor. *U cilju obezbjeđenja podsticaja državnim tužiocima da svoje podneske usklađuju s evropskim standardima, Akcija za ljudska prava predlaže da se procenat usvajanja njihovih predloga za određivanje pritvora ubuduće uzima u obzir prilikom ocjenjivanja kvaliteta njihovog rada.*

9. Trajanje pritvora u fazi istrage u osnovnim sudovima je u 94% slučajeva svedeno na period do 30 dana od dana lišenja slobode, što predstavlja dobru praksu i upućuje na zaključak da osnovni sudovi poštuju zakonske odredbe o trajanju pritvora u fazi istrage. U predmetima viših sudova, od ukupno analiziranih 79 predmeta, u 54% predmeta pritvor je trajao do 30 dana od dana lišenja slobode, dok je u 34% predmeta pritvor trajao do 60 od dana od dana lišenja slobode, U ovom dijelu, praksa Viših sudova se može ocijeniti prihvatljivom. U predmetima koji su analizirani a koji se vode pred osnovnim sudovima, pritvor je u fazi glavnog pretresa u 80% predmeta trajao do 60 dana, dok u postupcima pred višim sudovima pritvor je u 79% predmeta trajao do 120 dana od dana podizanja optužnice. *Navedeni podaci govore da sudovi generalno poštuju međunarodni standard i ustavne odredbe prema kojima sud mora da vodi računa da trajanje pritvora svede na najkraće moguće vrijeme.*

10. U toku istraživanja, u 24 od 258 predmeta je uočeno da je sud izrekao kaznu zatvora koja se vremenski poklapa sa periodom koji su okrivljeni proveli u pritvoru. ***Ovakvi slučajevi utiču na percepciju pritvora kao kazne i ne bi trebalo da budu učestala praksa.***

11. U toku izvještajnog perioda, jemstvo je određeno u 32 slučaja, od kojih je za analizu bilo dostupno 22. Imajući u vidu ukupan broj pritvorskih predmeta u izvještajnom periodu i ukupan broj predmeta u kojima je određeno jemstvo, može se zaključiti da se ovaj institut i dalje ne koristi dovoljno.⁶⁰ Ni u jednom od 22 analizirana predmeta, sud ili državni tužilac nijesu predložili jemstvo. U svim analiziranim slučajevima, jemstvo je određeno u skladu sa zakonom, uz dosljednu primjenu i obrazloženje. Praksa tužilaštva i suda pri predlaganju i određivanju mjera prisustva okrivljenog se dominantno vezuje za izricanje mjere pritvora – iako je ZKP, uvođenjem mjera nadzora i jemstva, stavio na raspolaganje sudu mnoštvo alternativnih mjera, čijom se primjenom na efikasan način može obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje postupka. Sudovi i dalje u najvećem broju slučajeva određuju pritvor po osnovu opasnosti od bjekstva (u 44% slučajeva), iz čega se može zaključiti da sudovi iste ili slične okolnosti na kojima temelje tvrdnje o opasnosti od bjekstva najčešće cijene u prilog određivanju mjere pritvora, ne razmatrajući da li primjena mjera nadzora ili jemstva može dovesti do cilja koji se ogleda u obezbjeđenju prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. U praksi još uvijek nije zaživio sistem elektronskog nadzora poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom. ***U pogledu jemstva i mjera nadzora, predlažemo sudovima da češće primjenjuju ove alternativne mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u postupku. S aspekta poštovanja pretpostavke nevinosti i odredbi ZKP-a o primjeni mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka, i sud i tužilaštvo moraju voditi računa da se pritvor primjenjuje samo izuzetno i da kroz praksu dodatno afirmišu alternativne mjere. Sistem elektronskog nadzora poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom bi trebalo da zaživi u praksi, a njegova efikasna primjena može dovesti do smanjenja učestalosti određivanja pritvora.***

⁶⁰ Ukupan broj pritvorskih predmeta u periodu 1.07.2012 – 31.12.2013 bio je 584 od čega je prema informacijama dobijenim od sudova, bilo 32 slučaja u kojima je određeno jemstvo.